

Türk Parti Sisteminde Kurumsallaşma: Seçimsel Düzlemde Bir Değerlendirme (1983-2015)*

Nebi Miş
Fikret Topal**

Öz: Bu çalışma modern demokrasilerin niteliğini anlamada önemli bir gösterge olan ve parti sistemi literatüründe yaygın bir çalışma alanı bulan kurumsallaşma kavramını Türkiye örneği üzerinden incelemektedir. Literatürde, yüksek düzeyde kurumsallaşmış parti sistemlerinin demokratik istikrarı güçlendirdiği, düşük kurumsallaşmanın ise olumsuz sonuçlar doğurduğu kabul edilmektedir. Ancak parti sisteminin kurumsallaşmasının göstergesi noktasında standart bir yöntem bulunmamaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın amacı, Türk parti sisteminin 1983–2015 dönemindeki kurumsallaşma düzeyini seçimsel oynaklık göstergesi aracılığıyla analiz etmektir. Çalışmada 12 Eylül sonrasındaki parlamenter hükümet sistemi altında gerçekleşen seçimler merkeze alınmış ve seçimsel oynaklık göstergesi sistem içi, sistem dışı ve diğer oynaklıklar altında alt tiplere ayrılarak oynaklığın niteliği daha belirgin hale getirilmiştir. Bulgular, 2002 sonrasında parti sistemi kurumsallaşmasının arttığını ve oynaklığın büyük ölçüde sistem içi aktörler arasında gerçekleştiğini göstermektedir. Sistem dışı aktörlerin parti sistemine girişi ise oldukça sınırlı kalmıştır. Çalışma, Türkiye’de parti sisteminin kurumsallaşma düzeyine ilişkin literatüre ampirik bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Parti Sistemi, Parti Sisteminin Kurumsallaşması, İstikrar, Oynaklık, Seçimler

Abstract: This study examines the concept of party system institutionalization, which serves as a key indicator for understanding the quality of modern democracies and has become a prominent topic within the party system literature, through the case of Türkiye. The literature generally assumes that highly institutionalized party systems strengthen democratic stability, whereas weak institutionalization produces adverse outcomes. However, no universally accepted method exists for assessing the institutionalization of party systems. Accordingly, this research aims to analyze the level of institutionalization in the Turkish party system between 1983 and 2015 based on electoral volatility as an indicator. The study focuses on elections held under the parliamentary system after the 1980 military coup and applies a disaggregated measure of electoral volatility, distinguishing between within-system and extra-system volatility, as well as other subcategories capturing different forms of electoral change, which allows for a clearer understanding of the nature of volatility. The findings reveal that the institutionalization of the Turkish party system increased after 2002, with most volatility occurring among actors within the system. The entry of extra-system actors has remained limited. The study provides an empirical contribution to the literature on party system institutionalization in Türkiye.

Keywords: Turkish Party System, Party System Institutionalization, Stability, Volatility, Elections

* Bu çalışma Doç. Dr. Nebi Miş danışmanlığında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde yürütülen “Türk Parti Sisteminde Kurumsallaşmanın Dinamikleri (1983-2017)” adlı doktora çalışması esas alınarak hazırlanmıştır.

** Sorumlu Yazar

@ Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, nmis@sakarya.edu.tr
Araş. Gör. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, fikret.topal@adu.edu.tr

id <https://orcid.org/0000-0003-3257-5768>
<https://orcid.org/0000-0001-7579-0017>

DOI: 10.12658/M0792
insan & toplum, 2026, 16(2), 1-36.
insanvetoplum.org

Başvuru: 25.08.2025
Revize: 13.10.2025
Kabul: 21. 10.2025
Erken Baskı: 19.01.2026

Giriş

Parti sistemleri üzerine yapılan çalışmalar, bu sistemlere ait olduğu düşünülen farklı nitelikler üzerinden yürütülmektedir. Araştırmacılar söz konusu nitelikleri tekil olarak ya da bir arada inceleyerek parti sistemlerinin çeşitliliklerini, farklılıklarını veya benzerliklerini ortaya koymaktadır. Bu hususta en sık çalışılanlar arasında parçalanma, ideolojik kutuplaşma, oynaklık ve kurumsallaşma gibi nitelikler yer almaktadır. Parti sistemlerinin kurumsallaşma niteliği parti sistemi çalışmalarına geç dönemde girmesine rağmen en temel alanlardan biri olarak kabul edilmektedir (Casal Bértoa ve Enyedi, 2020).¹ Bahsedilen niteliklerin hepsinin birbirini etkileme potansiyeli bulunmaktadır. Kurumsallaşma niteliği de bu etkileşimden payına düşeni almaktadır. Ancak en nihayetinde kurumsallaşma, parti sistemlerinin parçalanma veya kutuplaşma gibi boyutlarından bağımsız bir nitelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem iki partili sistemler hem çok partili sistemler hem aşırı kutuplaşmış sistemler hem de kutuplaşmamış sistemler farklı düzeylerde kurumsallaşabilmektedirler (Mainwaring, 2018).

Parti sistemlerinin kurumsallaşması boyutu 20. yüzyılın sonlarına doğru hem üçüncü dalga demokratikleşme sürecinde yeni demokratikleşen ülkelerin hem de Latin Amerika ülkelerinin yerleşik Batı demokrasilerinden farklılaşan (genellikle istikrarsız) parti sistemlerini merkezine almıştır. Siyasal makamların genellikle bağımsız adaylarca kazanıldığı ve seçimsel oynaklığın yüksek olduğu Latin Amerika ülkelerinde (Casal Bértoa ve Enyedi, 2020) ve üçüncü dalga demokratikleşme sürecinde yeni demokratikleşen ülkelerin parti sistemleri kurumsallaşmış parti sistemlerine göre farklılık arz ettiği için bu ülkeler ilgi odağı olmuş ve biriken teorik literatür ilgili ülkelerin parti sistemleri üzerinde test edilmeye başlanmıştır (Mainwaring ve Torcal, 2006). Nitekim parti sisteminin kurumsallaşması kavramı Luna'ya göre (2014) parti sistemine ilişkin analizlerin de şekilden (format)² öze (substance) doğru kaymasını sağlamıştır. Bu durum doğal olarak literatürün gelişmesine de katkı sağlamış ve özellikle Mainwaring'in öncülüğünde yapılan çeşitli çalışmalarla (1995; 1998; 1999; 2006; 2007; 2018) günümüzde yaygın bir uygulama sahasına ve diğer nitelikler karşısında özel bir yere kavuşmuştur.

1 Bahsedilen nitelikler kadar sık olmasa da çalışılan kayda değer başka nitelikler de bulunmaktadır. Parti sistemlerinin; rekabet edebilme düzeyi (the degree of competitiveness), temsil edilebilirliği (representativeness), ulusallaşma (nationalization), hakim partinin seçmenlerle ilişkisi (dominant linkage), hakim rekabet tarzı (prevailing mode) ve rekabetin yapısı (structure of competition) gibi nitelikleri diğer çalışmalar olarak ortaya çıkmaktadır (Casal Bértoa ve Enyedi, 2020).

2 Sartori'nin çalışmaları parti sisteminde şekilci olarak değerlendirilmektedir.

Bir parti sisteminin kurumsallaşması sistemdeki aktörlerin birbirini tanıdığını, ilişkilerin ve beklentilerin istikrarlı olduğunu (Mainwaring, 1998), aktörler arasındaki ilişkinin gelecekte de devam edeceğini ve bu hususta öngörülebilirliğin yüksekliğini (Casal Bertoa, 2016b), rekabetin düzenliliğini (Mainwaring ve Scully, 1995), yeni aktörlerin sisteme girmesinin zor ve değişimin tahmin edilebilir olduğunu, diğer bir ifadeyle sistemin kapalılığını (Mair, 2006) ve seçmenlerin pozisyonlarının istikrarlılığını (Siaroff, 2019) göstermektedir. Bu sebeple parti sisteminin kurumsallaşması demokrasiler için olumlu olarak değerlendirilmektedir. Kurumsallaşmamış veya kurumsallaşması düşük parti sistemleri ise demokrasiler için negatif sonuçlar üretmektedir. Bu sistemlerde oyunun kuralları üzerinde mutabakat olmadığı ve belirsizliğin hakim olduğu ifade edilmektedir. Siyasal elitlerin aday stratejileri ve seçmenlerin oy stratejileri sürekli değişmektedir. Partiler ile seçmenler arasında kurulan bağ programa dayalı değildir. Partilerin pozisyonları zor ayırt edilir. Yeni kurulmuş partilerin sisteme girmesi kolaydır ve sistem karşıtı siyasetçilerin kişisel gayretleriyle iktidara gelmesi muhtemeldir (Mainwaring ve Zoco, 2007).

Parti sisteminin kurumsallaşmasının demokrasiler açısından ürettiği sonuçlar kavrama olan ilgiyi ve teorik literatürü genişletmiştir. Bu hususta kurumsallaşmanın hangi bağlam etrafında ele alınacağı meselesi tartışmalı hale gelmiştir. Parti sistemlerinin kurumsallaşma düzeyi incelenirken ise siyasal sistemlerin yapısal özellikleri önem arz etmektedir. Bu nedenle herhangi bir siyasal sistem için belirli bir parti sisteminden bahsetmek her zaman mümkün değildir. Bu noktada siyasal sistemler “dikey, yatay ve fonksiyonel” olmak üzere üç noktada ayrıma tabi tutulmaktadır. Bunlardan dikey ve yatay ayrımlar belirli siyasal sistemlere özgü iken sadece fonksiyonel ayrımlar tüm parti sistemlerinde gözlemlenebilmektedir.³ Fonksiyonel ayırım aynı iktidar etrafındaki yarışa veya rekabete odaklanmaktadır. Burada partiler “seçimsel, parlamenter ve hükümeteysel” düzeyde farklı alanlarda rekabet etmektedir (Bardi ve Mair, 2008). Kimi yazarlar fonksiyonel ayırımdaki alanlar arasında diğer bir ifadeyle seçimler, parlamento ve hükümet alanında öncelik sıralaması yaparak sadece birini merkeze alırken⁴ kimisi de bu alanları beraber

3 Bunlardan dikey ve yatay ayrıma sahip siyasal sistemlerde partilerin birbiriyle rekabet biçimleri fonksiyonel ayırımdakinden farklıdır. Dikey ayırım ulusal, dinsel ve dilsel ayrımlar üzerinden bölünmüş siyasal sistemlere aittir ve burada partilerin ulusal düzeyde yarışı söz konusu değildir (Örneğin Belçika). Yatay ayrıma sahip siyasal sistemlerde ulusal veya bölgesel düzeylerde parti rekabeti farklılaşmaktadır. Partilerin burada yerel ve ulusal düzeyde stratejileri farklılaşmaktadır (Örneğin İspanya’da Bask ve Kanada’da Quebec bölgesi). Ayrıntılar için bkz. Bardi ve Mair (2008).

4 Hükümet boyutunu merkeze alan çalışmalar için bkz. Mair (1997; 2002; 2006); Casal Bertoa (2012; 2016a; 2016b); Casal Bertoa ve Enyedi (2016; 2020; 2021). Parlamenter boyut için bkz. Bernhard ve Karakoç (2011).

ele almaktadır.⁵ Yazarların bu alanlar arasında farklı gerekçelerle tercih yaptıkları görülmektedir. Ancak en nihayetinde seçimler hepsinin bir anlamda belirleyici alanlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Seçimler hem teknik olarak diğer alanlardan önce geldiği için ve böylece diğer alanları da etkilediği için hem de seçmenlerle etkileşimin açık bir şekilde gözlemlenebileceği alan olması nedeniyle diğer boyutlardan farklılaşmakta ve parti sisteminin kurumsallaşması çalışmalarında geniş bir uygulama sahası bulmaktadır.

İşte buradan hareketle bu çalışmanın temel amacı seçimsel rekabet alanına odaklanarak Türk parti sisteminin kurumsallaşma düzeyindeki değişimini ve bu değişimin niteliğini ortaya koymaktır. Bunu yaparken seçimsel oynaklık hesaplamalarına ilişkin literatüre yaslanmakta ancak klasik seçimsel oynaklık hesaplamasının da ötesine geçerek farklı oynaklık tipleriyle Türk parti sisteminin kurumsallaşma düzeyini analiz etmektedir. Klasik Pedersen seçimsel oynaklık indeksini sistem içi oynaklık, sistem dışı oynaklık, %1 altındaki partilerin oynaklığı ve bağımsızların oynaklığı olmak üzere dört farklı alt tipe bölerek farklı analitik araçlar haline getirmektedir. Bu hususta literatürde bir eksiklik olduğu görülmektedir. Elbette daha önce Türk parti sisteminin kurumsallaşmasını anlamlandırma noktasında yürütülen çalışmalar bulunmaktadır.⁶ Ancak bunlar farklı boyutlara, göstergelere ve yöntemlere başvurarak birbirinden farklılaşmaktadır. Kavrama yönelik farklı boyutlandırmalar ve ölçümler doğal olarak sonuçları da farklılaştırmaktadır. Ancak seçimsel rekabet ve buna dayalı oynaklık hesaplamaları bu kargaşayı veya bulanıklığı ortadan kaldırarak hem daha objektif hem de daha kullanışlı bir karşılaştırma imkanı sağlamaktadır. Bu sebeple parti sisteminin kurumsallaşma düzeyine yönelik önemli bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışma öncelikle kavramsal çerçevenin ortaya konulmasından hareketle ilk kısımda parti sisteminin kurumsallaşması kavramını merkeze almaktadır. Ardından parti sistemlerinin kurumsallaşması noktasında seçimlerin önemi ve seçimsel oynaklık hesaplamalarına ilişkin literatür incelenmektedir. Bu kısımda çalışmanın uygulayacağı oynaklık metodunun da çerçevesi çizilmektedir. Daha sonra Türk parti sisteminin genel seçimsel oynaklık düzeyi ortaya konulduktan sonra Avrupa ve Latin Amerika ülkeleriyle karşılaştırılması yapılmakta ve böylece bu ülkeler arasındaki düzeyi belirlenmektedir. Bu sayede uluslararası bağlamda Türk parti sisteminin kurumsallaşma düzeyinin ivmesini görmek mümkün olacaktır. Son kısımda ise çalışma seçimsel oynaklık hesaplamasını alt tiplere bölerek 1983-2015 yılları arasında

5 Bunlar için bkz. Calossi ve Cicchi (2018); Emanuele ve Chiaramonte (2019; 2020).

6 Örneğin bkz. Özbudun (1981); Yardımcı-Geyikçi (2018); Öney ve Selck (2017).

Türkiye örneği üzerinden incelemektedir. Nitekim bu kısım Türk parti sisteminde seçimsel oynaklığın niteliğine ilişkin önemli bulguları barındırmaktadır.

Parti Sisteminin Kurumsallaşması: Kavramsal Çerçeve

Parti sisteminin kurumsallaşması kavramı parti sistemindeki aktörlerin birbirleri arasındaki ilişkinin bilinirliğini ifade etmektedir. Kurumsallaşmış sistemlerde temel aktörlerin kim oldukları, birbirlerine dair beklentileri ve davranışları istikrarlı bir şekilde seyretmektedir (Mainwaring, 1998). Kurumsallaşmış parti sistemlerinde aktörler yani siyasal partiler, politik elitler, seçmenler ve diğerleri parti rekabetinin yakın gelecekte aynı şekilde devam edeceğine dair beklentilere sahiptir. Böylece partiler arası rekabette istikrar ve öngörülebilirlik bulunmaktadır. Bu rekabet veya ilişki süreci Casal Bértoa (2016b) tarafından “rutin, tahmin edilebilir ve istikrarlı” bir şekilde seyreden süreç şeklinde ifade edilmektedir. Kurumsallaşmış parti sistemlerinde partiler arası rekabet düzenlilik içermekte ve bu rekabeti belirleyen kuralların ve düzenliliğin, değişime uğrasa bile düzensizliğe yol açmadığı görülmektedir (Mainwaring ve Scully, 1995). Parti sisteminin temel aktörleri hem ideolojik hem de seçmen düzeyinde istikrarlı ve tutarlıdır (Siaroff, 2019). Kurumsallaşmış parti sisteminin merkezinde ya da çekirdeğinde yer alan aktörler belirgin bir biçimde sürekliliğe sahiptir. Bu sürekliliği kademeli olarak değişimlerle birlikte uzun bir süre takip etmek mümkündür (Wollinetz, 2006). Peter Mair’e göre ise (2006) parti sistemleri rekabete kapalı, rekabet edenlerin tamamen tanıdığı, yeni aktörlerin şansının olmadığı ve değişimin tahmin edilebilir olduğu sistemler ile rekabete açık, tahmin edilebilirliğin çok az olduğu, aktörlerin bilinirliğinin olmadığı ve yeni aktörlerin beklentilerinin yüksek olduğu sistemler şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Açık parti sistemleri ve kapalı parti sistemleri olarak adlandırılabilir bu iki parti sisteminden kapalı parti sistemleri sistemliliğin (systemness)⁷ yüksek olduğu güçlü parti sistemleridir.

Parti sistemlerinde kurumsallaşma ne amaçsal ne de doğrusal olarak değerlendirilebilecek bir süreçtir. Parti sistemleri zayıf kurumsallıktan güçlü kurumsallığa veya tam tersine doğru hareket etmek zorunda değildir. Bugünün kurumsallaşmış sistemleri yarının kusurlu veya kurumsallığı düşük parti sistemlerine evrilebilir (Mainwaring ve Scully, 1995; Mainwaring ve diğerleri, 2018). Bu anlamıyla parti sistemlerinde kurumsallaşma süreklilik içerisinde düşünülmesi gereken bir kavramdır (Mainwaring ve Torcal, 2006). Bu nitelik bir kere elde edilen ve sonra hep sahip olunan bir nitelik değil, süreç olarak ele alınması gereken, gidişatı farklılaşabilen, kısacası inişli-çıkışlı bir olgudur (Chiaramonte ve Emanuele, 2017). Dolayısıyla

7 Sistemlilik bu bağlamıyla kurumsallaşmaya karşılık gelmektedir (bkz. Mair, 2006).

parti sistemlerinin aktörleri süreç içerisinde belli eylemleri tekrar ederek geleceğe dair beklentileri oluştururlar. Bu yüzden de parti sisteminin kurumsallaşması kavramı sistemin aktörlerinin ve aralarındaki ilişkinin istikrar düzeyini ölçer ve bu bağlamıyla sürekli bir değişkendir (continuous variable) (Mainwaring ve Torcal, 2006; Mainwaring ve diğerleri, 2018).

Partiler arası etkileşimin düzensiz veya belirsiz, sık sık değişken olduğu sistemler değişken veya zayıf kurumsallaşmış parti sistemleri olarak adlandırılmaktadır (Mainwaring ve diğerleri, 2018). Bu kavramlar parti rekabetinde daha az düzenlilik içeren, düşük düzeyde kökleşmiş, seçimlerin ve partilerin meşruluğunun düşük ve parti örgütlerinin zayıf olduğu, daha çok kişisel liderler tarafından domine edilen sistemleri ifade etmektedir (Mainwaring, 1998; Mainwaring, 1999). Kurumsallığın zayıflaması veya parti sisteminin düşüşü (deinstitutionalization or decay of party system) olarak da ifade edilen bu süreç daha fazla kurumsallaşmış bir parti sisteminden daha az kurumsallaşmış parti sistemine doğru gidişi ifade eder. Yerleşik ilişki biçimleri ve aktörler değişmeye başlamış, eski aktörler sistemdeki ağırlığını kaybetmiştir. Parti sisteminin, aktörlerin davranışlarını şekillendirme ihtimali düşmüştür. Yeni aktörler ortaya çıkmıştır. Bu durumda aktörlerin sistemin gelecekte nereye evrileceğine dair yeteneğini kaybettiği görülmektedir. Tutum ve beklentiler değişmiştir (Mainwaring ve diğerleri, 2018). Eğer parti sistemindeki temel aktörler hızlı bir şekilde ortadan kayboluyor ve yeni aktörler istikrar kazanamıyorsa, başka bir ifadeyle parti sistemi sürekli bir şekilde değişim içerisindeyse kurumsallaşma zayıf bir düzeydedir (Wollinetz, 2006). Eski parti sisteminin kurumsallığını yitirdiği ve yeni bir parti sisteminin kurumsallaştığı sistemlerde parti sistemi yenilenmiştir (Mainwaring, 2018). Parti sisteminin aniden veya beklenmedik bir şekilde ortadan kaybolduğu ve yeni bir sistemin ortaya çıktığı sistemlerdeyse parti sistemi çökmüştür. Seçmenler mevcut büyük partilerden bir anda vazgeçmiştir. Eski partiler artık sistemin önemli oyuncularından biri olmaktan çıkmıştır. İstikrar ve öngörü ortadan kaybolmuştur. Parti sisteminin yenilenmesi ile çöküşü arasındaki fark çöküşün aniden ve temel aktörlerin ortadan kaybolmasıyla sonuçlanmasıdır. Yenilenme süreci ani değildir ve temel aktörlerin tümünün ortadan kaybolmasıyla sonuçlanmak zorunda da değildir (Mainwaring ve diğerleri, 2018). Buradaki temel fark değişimin hızı ve temel aktörlerin devamlılığı ile alakalıdır. Kurumsallaşma düzeyi yüksek parti sistemlerinde değişimin hızı düşüktür. Eğer sistemdeki aktörler sürekli değişim ve dönüşüm hali içerisindeyse parti sisteminin kurumsallığı düşmektedir. Eğer sistemdeki aktörlerin tamamı veya büyük kısmı ani bir şekilde ortadan kaybolduysa parti sistemi çökmüştür.

Kısacası parti sistemlerinde düzen, süreklilik, bilinirlik, sistemlilik vb. kavramlarla beraber ele alınan kurumsallaşmanın belli bir süreç içerisinde yakaladığı istikrar(sızlık) parti sistemlerinin kurumsallaşma düzeyindeki değişimini ortaya koymaktadır.

Böylece istikrar boyutu parti sistemi kurumsallaşmasının en net boyutlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Mainwaring ve diğerleri de (2018) kavramı sadece istikrar boyutuna indirgeyerek ele almanın daha faydalı olduğunu ifade etmektedir. Bu boyutun belirlenmesinin ardından temel tartışma konusu ise onun nasıl ölçüleceğine ilişkin olmaktadır.

Kurumsallaşmanın Ölçümü: Seçimsel Boyut ve Oynaklık Hesaplamaları

Parti sistemlerinde kurumsallaşmayı tespit edebilmek için aslında literatürde birçok indikatör/gösterge⁸ kullanıldığı da bilinmektedir. Ancak bunların dışında neredeyse ortak olarak kabul edilen bir gösterge bulunmaktadır ki o da seçimsel oynaklıktır. Parti sistemlerinin kurumsallaşmasında istikrarın veya istikrarsızlığın en net gözlemlenebileceği alanlardan başında *seçimsel alan* gelmektedir. Çünkü parti sisteminin kurumsallaşması sadece partiler arası ilişkilerin değil, dolaylı olarak seçmen davranışlarının da kurumsallaştığını varsaymaktadır. Mainwaring'e göre (1998) bu yüzden partilerin toplumda kökleşmesi kurumsallaşma açısından gerekli olarak görülmektedir. Toplumsal çıkarlar ile partiler arasındaki bağlantı, kurumsallaşmış sistemlerde gelişmiş düzeydedir. Bu sayede partilerin politik önerileri ve seçmenlerin tercihleri biçimlenmiştir. Nitekim Lipset ve Rokkan (1967) 1960'lar Avrupa'sındaki parti sistemlerinin 1920'lerdeki bölünmeleri yansıttığını ve bu yüzden parti sistemlerinin donmuş olduğunu ifade ederken seçmenlerin ve partilerin bölünmeler üzerinden aynı kaldığını ifade etmektedir. Bunun yanında Siaroff da (2019) parti sistemlerinde kurumsallaşmayı incelerken parti sistemindeki temel aktörlerin çekirdek seçmenler ve toplumla kurduğu bağlar açısından ne derece tutarlı ve istikrarlı olduğuna bakmaktadır. Böylece kurumsallaşmış parti sistemleri genellikle seçmenler arasında belli düzeyde kökleşmiş partiler üzerinden tanımlanmaktadır.

Parti sistemi çalışmalarında en çok kullanılan alanlardan biri olan seçimler, parti sistemlerinin diğer alanları için de elzemdir. Parti sistemlerindeki herhangi bir değişim için seçimlerin sonucunun gerekli olduğu düşünülmektedir (Pedersen, 1979).

8 Bu göstergeler kimi zaman bir tane olurken kimi zaman birden çok olmaktadır. Ayrıca her göstergenin de kendi içinde farklı ölçümleri bulunmaktadır. Dolayısıyla araştırmacılar hem en doğru göstergeyi hem de o göstergenin en doğru ölçüm yöntemini bularak parti sisteminin kurumsallaşmasına ulaşmaya çalışmaktadır. Bunlar arasında örneğin; parti yaşı (Mainwaring ve Scully, 1995; Rodriguez ve Rosenblatt, 2020; Basedau ve Stroh, 2011; Ridge, 2022; Robbins, 2010), siyasal katılım (Siaroff, 2019; Basedau ve Stroh, 2011), partilere duyulan güven (Siaroff, 2019; Lisi, 2016), meşruluk (Mainwaring ve Scully, 1995; Basedau ve Stroh, 2011), parti sayısı (Bielasiak, 2002; Castaldo, 2014), seçim sistemi (Bielasiak, 2002), partilerin ideolojisi veya programı (Mainwaring, 2018; Borbath, 2021), çeşitli anket sorularından oluşan göstergeler (Kuenzi ve Lambright, 2001; Basedau ve Stroh, 2011; Rodriguez ve Rosenblatt, 2020) ve bunlar gibi birçok gösterge parti sistemlerinde kurumsallaşmayı ölçmek için beraber veya ayrı ayrı kullanılmıştır.

Seçimlerdeki rekabet diğer alanlardan önce gelerek onlara zemin hazırlamaktadır. Bu yüzden de parti sisteminin kurumsallaşması incelemelerinde merkeze seçimleri almak gerekmektedir (Mainwaring ve diğerleri, 2018). Seçim rekabetinin öngörülemediği bir ortamda parlamento, siyasa yapımı veya hükümet öngörülemezdir. Bu noktada seçimler; seçmenlerle partiler arasındaki etkileşimin dikkate alınabileceği tek yerdir; parlamento veya hükümet boyutlarından önce gelir ve son olarak eğer seçim boyutunda öngörülemezlik artarsa bunun diğer alanlarda da çıktısı olacaktır. Böylece parti sisteminin kurumsallığını yitirmesinin ilk zorunlu koşulu istikrarsız seçimlerin varlığı olarak karşımıza çıkmaktadır (Chiaramonte ve Emanuele, 2017). Dolayısıyla seçimsel boyut teknik olarak önce gelmekte ve böylece diğerlerini etkilemektedir. Bununla beraber seçimsel boyut seçmenler ile partiler arası etkileşimin en net gözlemlenebileceği alanlardan biri olduğundan parti sisteminin kurumsallaşmasına yönelik incelemelerde etkili bir araçtır.

Seçimsel boyuta ilişkin yapılan değerlendirmelerin temel kaynağı arasında seçimsel oynaklık gelmektedir. Seçimsel oynaklık siyaset biliminin en temel meselelerinden biri olan istikrar ile yakından ilişkilidir (Sikk, 2005; Powell ve Tucker, 2013). Mainwaring (2018) ve Toka (1997) oynaklığı kurumsallaşmanın en önemli göstergelerinden biri olarak görmektedir. Oynaklık kavramı bir seçimden diğerine alınan oy oranları arasındaki değişim hesaplamalarının genel adıdır. İlgili bir örnek olayda t zamandaki seçim ile $t-1$ zamanındaki seçim arasındaki dalgalanmaların toplamı oynaklığı göstermektedir. Oynaklık hesaplamalarında en sık başvurulan yöntem Pedersen'in (1979) seçimsel oynaklık indeksi adını verdiği hesaplama yöntemidir. Buna göre seçimsel oynaklık hesaplaması partilerin iki seçim arasındaki oy oranlarının farklarına odaklanmaktadır. Formülde görüleceği üzere i partisinin t zamanındaki seçimde aldığı oy oranı şeklinde ifade edilmektedir. Buna göre i ile arasındaki fark partinin oy oranındaki değişimi göstermektedir.

$$\text{Seçimsel Oynaklık} = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^n |\Delta p_{i,t}|$$

Bu yöntem özellikle 2000'lerin ortalarından itibaren parti sisteminin kurumsallaşması çalışmalarında en sık kullanılan gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır (Casal Bértoa, 2018). Yine çeşitli çalışmalarda oynaklık hesaplamalarının sık sık kullanıldığı ve aslında parti sisteminin kurumsallaşmasının merkezine oturduğu görülmektedir. Özellikle seçimsel oynaklığa ilişkin çalışmalarda bu indeks kimi zaman yine tek başına bir gösterge olarak kullanılırken (Birnie, 2005; Madrid, 2005; Hicken, 2006; Thames ve Robbins, 2007; Booth ve Robbins, 2010; Hicken ve Kuhonta, 2011; Hunter ve Robbins, 2016; Dassonneville ve Hogghe, 2017; Kim ve diğerleri, 2022) kimi zaman diğer farklı göstergelerle beraber (Mainwaring, 2018; Borbath, 2021;

Lisi, 2016; Castaldo, 2014; Siaroff, 2019) kullanılmıştır. Tek başına gösterge olarak kullanılan çalışmalarda seçimsel oynaklık parti sisteminin kurumsallaşmasının doğrudan göstergesi olarak okunmakta ve kurumsallaşma oynaklığa eşitlenmektedir. Diğer çalışmalarda ise seçimsel oynaklık farklı göstergelerle beraber toplam skorun bir bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

Pedersen'in seçimsel oynaklığa ilişkin hesaplaması bir parti sistemindeki tüm aktörleri merkeze alarak hepsini tek bir kümede toplamakta ve tüm bu aktörler arasındaki değişimi ortaya koymaktadır. Bu anlamıyla aslında uluslararası karşılaştırmalar için önemli sonuçlar üretmektedir. Ancak bu yöntem yaygın kullanımına rağmen oynaklığın niteliğine yönelik sınırlılıklar barındırdığından eleştirilmektedir. Çünkü Pedersen'in indeksi tek boyutlu bir indekstir ve sistemin geneline ilişkin bir tespitte bulunarak ayrıntıların üstünü örtmektedir. Nitekim tam da bu noktadan hareketle çeşitli oynaklık hesaplamalarına alan açılmaktadır. Burada seçmenlerin tercihleri ile elitler arasındaki ilişkiden kaynaklanan farklılıklar olduğu ve bu ikisinin de farklı oynaklıklar ürettiği düşünülmektedir. Yerleşik Batı demokrasilerini merkeze alan oynaklık çalışmaları, merkezine seçmen davranışını aldığından bu demokrasilere ilişkin çalışmalarda temel eğilim oynaklığın seçmenlerin taleplerinde yaşanan değişimden kaynaklandığı üzerinedir. Ancak gelişmekte olan ülkelerin parti sistemindeki değişimi seçmenlerin talepleri üzerinden açıklamak her zaman doğru olmayabilir. Örneğin Doğu Avrupa'daki ülkelerde partilerin ortaya çıkışı seçmen taleplerinden ziyade elit merkezli ve onların istek ve talepleri doğrultusunda şekillenmektedir. Bu sistemlerde parti sisteminin istikrarsızlığı partilerin oynaklığı, birleşmesi, ayrılması ve zayıf bağlar gibi değişkenlere bağlı olarak gelişmektedir (Birch, 2003). Bu nedenle Toka (1997) toplam oynaklığı mevcut partiler arasındaki oy kaymasından kaynaklanan seçmen davranışındaki değişim ve partilerin bölünmesi, birleşmesi veya yeni partilerin ortaya çıkmasından kaynaklı elit davranışındaki değişim olmak üzere iki alt boyuta bölmektedir.

Zaman içerisinde yapılan çeşitli çalışmalar bu iki alt boyuta daha fazla odaklanarak literatürün gelişmesini sağlamış ve bu ayrıma dayalı farklı ölçüm yöntemlerini tartışmıştır. Seçimsel oynaklığı ikiye bölenlerin ilk temsilcilerinden biri olan Birch (2003) parti sisteminin arz ve talep yönünü merkeze alarak iki tip oynaklıktan bahsetmenin daha doğru olduğunu ifade etmektedir. Birch sistemdeki partilerin kendi arasındaki değişimini süreklilik içeren standart oynaklık olarak hesaplarken partilerin ortadan kaybolmasına dayalı oynaklığıysa *parti yenilenmesi* olarak hesaplamaktadır. Margit Tavits de (2008) bunu takip ederek parti sistemlerinin arz ve talep boyutunu ayırmış ve yeni partilerin ortaya çıkışını *parti arzı* kavramı ile tartışmıştır. Ancak Powell ve Tucker (2013) tarafından yapılan çalışmaya kadar yeni tip oynaklık yaygınlık kazanamazken bu iki yazarın çalışması sonrasında kullanımı da artmıştır. Her iki tip oynaklığı da formüle

eden ve metodolojik bir biçimde ortaya koyan yazarlar oynaklığı parti sistemine yeni giren bir partinin meydana getirdiği *A tipi oynaklık* ve parti sistemindeki partilerin kendi içinde oy oranlarının değiştiği *B tipi oynaklık* olmak üzere ikiye bölmektedir. Özellikle komünizm sonrası demokratikleşen ülkelerde yeni partilerin kurulup dağıldığı süreçte bu ayrımı yapmanın önemli olduğunu ifade etmektedir. Çünkü onlara göre A tipi oynaklık parti sisteminin istikrarsızlığı ile daha yakından ilgili iken B tipi oynaklık temsili demokrasilerin sağlıklı bir aracı olarak kabul edilmektedir. B tipi oynaklık olan sistemlerde ilgili aktörlerin kimler olduğu bilinmektedir. İktidar değişecek olsa da nasıl bir muhalefetin iktidar olacağı kestirilmektedir. A tipi oynaklığın olduğu sistemlerde aktörlerin kimler olacağına ilişkin öngörülebilirliğin düşük olduğu sistemlerdir. Mainwaring ve diğerleri (2017) yeni partilerin oy oranlarından kaynaklanan oynaklığı *sistem dışı oynaklık* olarak adlandırırken yerleşik partiler arasındaki oy değişimlerini ise *sistem içi oynaklık* olarak adlandırmaktadır.⁹ Lago ve Torcal (2020) da aynı şekilde oynaklığı ikiye bölerek seçmenlerin sistemdeki partiler arasındaki oy değişimini *içsel oynaklık*, sistem dışındaki partilere kayan oylardan kaynaklı oynaklığı ise *dışsal oynaklık* olmak üzere ikiye ayırmaktadır.

$$\text{Sistem İçi Oynaklık} = \frac{1}{2} \sum_{e=1}^n |p_{et} - p_{e(t+1)}| \quad (1)^{10}$$

$$\text{Sistem Dışı Oynaklık} = \frac{1}{2} \sum_{y=1}^n |p_{yt} - p_{y(t+1)}| \quad (2)^{11}$$

Farklı oynaklık tiplerinin demokrasiler için farklı sonuçlar doğurduğuna yönelik düşünceler bu ayrımın yapılmasında merkezi bir rol oynamaktadır. Çünkü her iki tip oynaklığın da demokrasiler için birbirine zıt sonuçlar doğurduğu düşünülmektedir. Chiaramonte ve Emanuele'e göre (2017) parti sisteminin içinde yer alan partiler arasında yaşanan ve parti sisteminde değişim olarak adlandırılan oynaklık iktidar dengesinde yaşanan değişimi ifade ederken partiler arası rekabeti ve dolayısıyla parti sisteminin kurumsallığının yitirilmesine yol açmayabilir. Aksine bu süreç, örneğin muhalefet partisinin bir sonraki seçimde oyunu arttırması ve hükümet partisinin oy oranının düşmesi gibi bir oynaklık ise demokratik gelişim için de pozitif olarak kabul edilir. Ancak parti sisteminin dışında bulunan yeni aktörlerin sisteme

9 Nitekim bu çalışmada da sistem içi ve sistem dışı adlandırmaları tercih edilmektedir.

10 Formülasyondaki "p" partilerin oy oranını ifade ederken "e" ise t zamanda sistemde mevcut olan eski partilerdir.

11 Formülasyondaki "p" partilerin oy oranını ifade ederken "y" ise t zamanda sistemde mevcut olmayan yeni partilerdir.

girmesiyle veya eski aktörlerin sistemden çıkmasıyla meydana gelen ve parti sisteminde yenilenme olarak adlandırılan oynaklık partiler arasındaki rekabetin istikrarını etkiler. Dolayısıyla sistem içi oynaklık demokrasiler için olumlu olarak görülebilirken, sistem dışı oynaklık için ayınsını söylemek mümkün değildir. Sistem içi oynaklık hesap verebilirlik mekanizmalarını işlettiği için yöneticilerin performansları cezalandırılır veya ödüllendirilir. Sistem dışı oynaklık ise parti sisteminin kurumsallığı bozan temel oynaklıktır ve ne kadar az ise sistem o kadar kurumsallaşmış demektir. Özellikle ekonominin durumundan bağımsız olarak (ekonomi iyi veya kötü de olsa) dışsal oynaklık az ise vatandaşların partilerini terk etmediği ve hükümetin sorumlu tutulmadığı kabul edilmektedir (Lago ve Torcal, 2020). Bu noktada demokrasiler için ideal senaryo düşük sistem dışı oynaklık ve görel bir sistem içi oynaklık olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden de bu tip oynaklık hali demokrasiler için yapıcı oynaklık olarak da değerlendirilebilir. Diğer oynaklık ise hem parti sistemleri açısından hem de demokrasiler açısından istenmeyen sonuçlar yarattığından bu tip oynaklık halini yıkıcı oynaklık olarak adlandırmak mümkündür.

Sistem içi veya sistem dışı oynaklık hesaplamalarında sistem içinde veya dışında olanın kim olduğuna veya bu durumların ne zaman gerçekleştiğine ilişkin genel bir göstergenin olmayışı bu tür oynaklıkların hesaplanmasında metodolojik tartışmaları beraberinde getirmektedir. Birçok yazar bu bağlamda sınırlarını belirlemek zorunda kalmaktadır. Diğer bir ifadeyle sisteme girme ve çıkma kriterinin uygulanmasında ya da partileri parti sisteminin bir elemanı olarak sayma noktasında çeşitli sınırlılıklar bulunmaktadır. Bu hususta ele alınması gereken iki temel mesele partilerin birleşmesi, ayrılması, kapanması, ittifak gibi durumlarda partilerin nasıl hesaba katılacağı ve seçimlere katılan her partinin değerlendirmeye alınıp alınmayacağına veya parti sisteminin elemanlarının kim olduğuna ilişkindir.

Seçimsel oynaklık hesaplamalarında en önemli sorunlardan biri partilerin birleşme (merger), ayrılma (split) ve isim değişikliği gibi durumlarda nasıl hesaba katılacağıdır (Hellman, 2014). Bu çalışmada partiler seçim ittifakı ya da tek bir parti çatısı altında seçime girmek de dahil olmak üzere çeşitli şekillerde birleştiğinde bunların meydana getirdiği oynaklık sistem içinde değerlendirilmektedir ve bunlar eski aktörler olarak ele alınmaktadır. Yeni partiler ise parti markası olarak sistemdeki partilerden açıkça farklılaşmış yeni partileri kapsamaktadır. Yeni partiler sıfırdan başlayarak örgütlenen partiler ve ayrılma yoluyla yeni bir parti markası yaratarak (sadece isim değişikliği değil) sisteme giren partilerdir. Parti markası yaratılmasında bu yeni kurum herhangi bir sebeple kapanmış/kapatılmış bir partinin örgütsel ya da program olarak devamı olmamalıdır. Durum sadece bir isim değişikliğinden kaynaklanmamalıdır. İsim değiştiren partiler birbirinin devamı olarak ele alınmaktadır ve oynaklık hesaplamalarında sistem içine kaydolunmaktadır.

Parti sisteminin elemanlarını değerlendirme noktasında her partinin dikkate alınmaması gerektiği vurgulanmakta ve baraj uygulanmaktadır. Bu hususta örneğin Powell ve Tucker (2013) için bu baraj %2'dir. Bir önceki seçimde bu barajın altında kalan parti, sonrasında bu barajın üstündeyse sistemde yeni olarak kabul edilmektedir. Aynı şekilde bir parti ilk seçimde bu barajın üstündeyse ve sonraki seçimde bu barajın altındaysa sistemden çıkmış olarak kabul edilmektedir. Kim ve diğerleri (2022) %2 altında oy alan partileri ve çeşitli veri setlerinde "diğer" kategorisinde yer alan partileri de A tipi olarak değerlendirmektedir. Chiamonte ve Emanuele (2017) burada barajı %1 olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla %1 altında kalan partiler sistem dışı olarak kabul edilmekte ve farklı bir kategoride değerlendirilmeye alınmaktadır.¹² Mainwaring ve diğerleri (2017) ise bu hesaplamalarda baraj kullanmamaktadır. Birch'e göre (2003) sürekli partiler ile yenilenme arasındaki farklı belirleyen temel kriter örgütsel süreklilik olmaktadır. Lago ve Torcal (2020) partilerin sistem içi veya dışı olduğunu belirlemek için uygun partileri belirlemektedir. Buna göre parlamentoda en az bir sandalye sahibi olan partiler uygun partiler iken, hiç sandalyesi olmayan partiler uygun olmayan partiler olarak değerlendirilmektedir. Partilerin içsel veya dışsal oynaklık içerisinde değerlendirilmesine ilişkin farklı uygunluk kriterleri belirlemektedir. Buna göre partilerden biri t zamanda seçimde uygunken t+1 zamanındaki seçimde uygun olsa da olmasa da bu oynaklık içsel oynaklık olarak değerlendirilmektedir. Ancak eğer bir parti t zamandaki seçimde uygun değil veya yarışmamış ise sonraki seçimde uygun olsa da olmasa da dışsal oynaklık içerisinde değerlendirilmektedir. Dolayısıyla ilk seçimlerdeki durumu partilerin içsel veya dışsal oynaklık içerisinde değerlendirilmesi için önemlidir.

Görüldüğü üzere literatür bu anlamda çeşitli barajları kullanmıştır. Bu çalışmada ise Chiamonte ve Emanuele (2017) takip edilerek %1 barajı dikkate alınmaktadır. Bunun altında oy oranına sahip partiler, parti sisteminin elemanı olarak değerlendirilmemekte ve sistem içi/sistem dışı oynaklık hesaplamasına dahil edilmemektedir. Bu tercih yapısal, ampirik ve teorik nedenlerle üç farklı şekilde gerekçelendirilebilir. Yapısal olarak Türk siyasetinde uzun yıllardır uygulanan %10 seçim barajı aktörlerin sisteme girmesini ve seçmenlerin kolayca bu partilere yönelmesini engellediğinden partileşme süreci sonrasında beklentiler karşılanamamaktadır. Nitekim ampirik veriler de bu durumu doğrulamaktadır. Ampirik olarak %1 barajı, veri setindeki seçimlerde ve partilerin sahip olduğu oy dağılımlarında karşılığını bulmaktadır. İleride de

12 Chiamonte ve Emanuele %1 altında oy alan partileri oynaklık hesaplamasında ayrı bir kategoride "diğer oynaklık" adı altında değerlendirmektedir. Ayrıca bağımsızlar da bu kategoride değerlendirilmektedir. Tüm bunların ardından toplam oynaklığı ölçmek için şu formül kullanılmaktadır: Toplam oynaklık = değişime dayalı oynaklık + yenilenmeye dayalı oynaklık + %1 altında kalan partilerin oynaklığı (2017).

görülebileceği üzere Türk parti sisteminde incelenen dönemde seçimlere katılan partiler arasında barajı geçenler ve %1 oy oranının altında kalanlar şeklinde ayırım yapmak mümkündür. Son olarak bu tercih teorik olarak da aslında parti enflasyonuna değil, sistemin temel aktörlerindeki oynaklığa odaklanmayı mümkün kılmaktadır. Bu gerekçelendirmeler ışığında dolayısıyla %1 tercihinin uygulamaya müsait bir tercih olduğu görülmektedir. Sonuç olarak %1 üstünde kalan partilerin oy oranlarındaki değişim sistem içi oynaklık olarak hesaplanırken %1 altına düşen veya üstüne çıkan partiler parti sisteminden çıkmış veya yeni girmiş olarak değerlendirilmekte ve sistem dışına kaydolunmaktadır. %1 altında oy alan partiler seçim ittifakı yapmış ve bu ittifak %1'i aşmış ise ittifak içerisinde bir önceki seçimde %1 altında kalan partiler sisteme ilk defa giriyor gibi kabul edilerek sistem dışı hesaplanmıştır.

Ancak tüm bunların ardından %1 oy oranı altında kalan partilerin meydana getirdiği oynaklık toplam seçimsel oynaklık hesaplamalarına dahil edildiği için önemsiz olarak görülmemelidir. Bu yüzden de %1 altında oy alan partilerin oynaklık hesaplaması ayrı bir alt tip olarak ele alınmaktadır. Bu oynaklık alt tipi hem toplam oynaklık içerisindeki oransal dağılımı göstermekte hem de parti sisteminin kurumsallaşma düzeyine etkilerini test etme imkanı sunmaktadır. Çünkü Özbudun'a göre (1981) küçük partilerin oy oranlarının artması ya da parçalanmanın artışı kurumsallaşma açısından negatif bir anlam ifade etmektedir. Her ne kadar Özbudun burada %1 altındaki partileri spesifik olarak belirtmese de bu önermeden hareketle %1 altında oy oranına sahip partilerin ortaya çıkardığı oynaklığın kurumsallaşma açısından ne tür sonuçlar üretebileceği araştırmaya değer bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Son olarak seçimsel oynaklık hesaplanırken bağımsız adaylar konusundaysa Birch (2003) bağımsız adayları analiz dışında bırakıp oranları kalan oylar üzerinden hesaplamaktadır. Bu çalışmadaysa bağımsızlar Mainwaring ve diğerleri (2017), Mainwaring ve Zoco (2007), Lago ve Torcal (2020) gibi bir grup olarak ele alınmış ve değişimler bu grup üzerinden izlenmiştir. Çünkü bağımsız adaylar da parti sisteminin kurumsallığının önemli göstergelerinden biri olmaktadır. Kurumsallaşma düzeyi düşük ülkelerde sistemin, partilerin taleplerinin taşınabilmesine imkan sağlamayan düşük bir kapasiteye sahip olduğu görülmekte ve parti sistemi kurumsal/örgütsel taleplere cevap verememektedir. Bu durum doğal olarak partilerin kurumsal yapısını sarsmakta ve parti sistemlerinin kurumsallaşma düzeyine etki etmektedir (Özbudun, 1981).

Kısacası parti sisteminin kurumsallaşma düzeyine ilişkin olarak oynaklık hesaplaması yapılırken *toplam seçimsel oynaklığın sistem içindeki partilerin oynaklığı, sistem dışındaki partilerin oynaklığı, %1 altındaki parti oynaklığı ve bağımsızların oynaklığı* olmak üzere dört alt tipe bölündüğü ancak parti sistemlerindeki kurumsallaşmanın temel ağırlığının ilk iki alt boyut olan sistem içi veya sistem dışı oynaklık olduğu ifade

edilmelidir. Tüm bu alt tipler Pedersen oynaklık hesaplamasının parçalanmasıyla ortaya çıktığından toplamı yine Pedersen skorunu vermektedir. Bu çalışmada Pedersen hesaplaması tüm aktörlerin ve ayrı bir grup olarak bağımsızların oy oranlarındaki değişimi ifade etmektedir. Tam da bu sebeple önce genel bir değerlendirme için Pedersen'in seçimsel oynaklık hesaplamasından hareket etmek de daha doğru olacaktır. Böylece Türk parti sistemine ilişkin bütüncül bir değerlendirme yapılmasına alan açılmış olacak ve diğer parti sistemleriyle karşılaştırıldığında Türk parti sisteminin kurumsallaşmasının da ne düzeyde olduğu görülecektir.

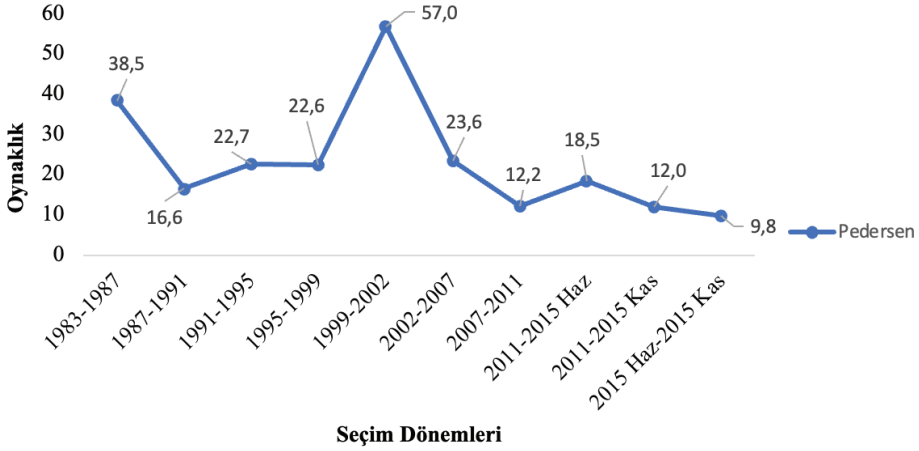
Türk Parti Sisteminin Kurumsallaşma Düzeyi: Seçimsel Oynaklık Üzerinden Genel Bir Değerlendirme ve Karşılaştırma (1983-2015)¹³

Türk parti sisteminde 1983 sonrası dönemde, 2015 yılında iki seçim olmak üzere, toplam 10 seçim gerçekleştirilmiştir. Bu mezkur dönemde 12 Eylül siyasetinin etkisinin zaman içerisinde geçmesiyle beraber seçimlere katılan parti sayısı da her geçen gün artmıştır. 1983 seçimlerinde zaten sadece üç partinin seçimlere katılmasına izin verilirken, 1987 yılında yedi, 1991 yılında altı, 1995 yılında 12, 1999 yılında 20, 2002 yılında 18 ve 2007 yılında 14 parti, 2011 seçimlerinde 15 parti, 2015 Haziran seçimlerinde 20 parti ve 2015 Kasım seçimlerinde 16 parti seçimlere katılmıştır. Türkiye'de seçimler genelde erken seçim olmuştur. Beş yıllık görev süresi olan meclislerin tümü bu süreyi tamamlayamadan erken seçime gitmiştir. Bu bağlamda 1983-2007 arası seçimlerin hepsi beş yıldan erken yapılmıştır. En uzun süren dönem 2002-2007 arası dönem olmuştur. 2011 ve 2015 seçimleri zamanında yapılırken 2015 Kasım seçimleri yeniden erken seçim olmuştur.¹⁴

- 13 Türk parti sisteminin kurumsallaşması incelenirken bu çalışma bağlamında ortaya konulması gereken temel husus dönemlendirmeye ilişkindir. Öncelikle çalışmada 1983-2015 yılları arasında kalan dönem ve seçimler incelenecektir. 12 Eylül darbesinin ardından yeniden tasarlanan parlamenter hükümet sistemi 1983 yılındaki seçimlerle başlamış ve 2017 yılındaki anayasa değişikliği ile artık Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi olarak değişmiştir. Yeni hükümet sistemine geçilmeden önceki son seçimler 2015 yılında gerçekleştirildiğinden çalışma bu dönem ile sınırlanmıştır. Böylece çalışma hem bir bütün olarak 12 Eylül sonrası parlamenter sistemi incelemeyi ve buradaki dalgalanmaları ortaya koymayı mümkün kılarken hem de farklı hükümet sistemlerinin meydana getirdiği kurumsallaşma düzeylerinin karşılaştırılmasına imkan sağlayacaktır. İleride Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi altında kalan döneme ilişkin yapılacak çalışmalar eski dönemle arasında karşılaştırma yapma imkanına kavuşacaktır.
- 14 Çalışmanın seçimsel düzlemde kurumsallaşma düzeyi hesaplanırken hatırlatılması gereken birkaç nokta bulunmaktadır. İlk olarak bu dönemde uygulanan seçim barajı %10'dur. İkinci olarak çalışmada 2015 yılında gerçekleştirilen iki seçimin hesaplanması hem kendi içinde hem de bir önceki seçimlerle ayrı ayrı olacak şekilde yapılmıştır. 2015 Haziran ayında gerçekleştirilen seçimlerin ardından kısa bir süre sonra 2015 Kasım ayında erken seçime gidilmiştir. Bu noktada bu iki seçimin 2011'deki seçimler ve parlamento aritmetiği ile arasındaki oynaklık ayrı ayrı hesaplanarak grafiklere eklenmiştir. Böylece çok kısa sürede gerçekleştirilen iki seçimin arasındaki değişim gözlemlenmiş ve kurumsallaşma açısından ne ifade ettiği tartışılmıştır.

1983-2015 arası dönemde seçimsel anlamda Türk parti sisteminde oynaklığın en yüksek olduğu seçimler 2002 seçimleridir. Bu seçimlerde toplam seçimsel oynaklık %57'dir. Grafik 1'de de görüleceği üzere bu seçimlerdeki oynaklık diğer seçimlerdeki oynaklıklardan net bir şekilde ayrışmaktadır. 2002 seçimleri, 1999-2002 arası hükümette olan partilerin çok büyük oranda oy kaybına uğradığı ve sistemdeki neredeyse tüm partilerin oy kaybettiği seçimlerdir. Bu seçimlerde özellikle Demokratik Sol Parti'nin (DSP) %22'lerden %1'lere düşmesi ve yeni kurulan AK Parti'nin (Adalet ve Kalkınma Partisi) girdiği ilk seçimlerde %34'e varan oy alması oynaklığın en büyük faktörlerinden biri olmuştur. Bunun yanında MHP (Milliyetçi Hareket Partisi), ANAP (Anavatan Partisi), CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) ve FP'nin (Fazilet Partisi) devamı SP (Saadet Partisi) gibi partilerin oy oranlarındaki oynaklıklar ve yine AK Parti gibi yeni kurulan Genç Parti'nin %7'lere varan oy oranı seçimsel oynaklığın diğer sebepleri arasında yer almaktadır. Oynaklığın en yüksek olduğu ikinci seçimlerde 1987 seçimleri olmuştur. Burada da 12 Eylül partilerinin ortadan kalkması ve eski siyasi liderlerin yasaklarının kalkarak seçimlere partilerinin başında girmesi gibi faktörler etkili olmuştur.

Bu dönemde en düşük oynaklıksa 2015'teki iki seçim arasında %9,8 olarak gerçekteşmiştir. 2015'teki iki seçim arasındaki oynaklığın düşük olmasına rağmen zamanın kısalığı dikkate alındığında önemlidir. Yaklaşık dört aylık bir süre zarfında seçmenlerin tercihlerinde önemli bir değişim olmuştur. Burada o süre zarfında yaşanan politik gelişmeler ve hükümetin kurulamaması gibi istikrarsızlığı çağrıştıran faktörlerin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanında zaten 2002 sonrasındaki süreçte seçimsel oynaklığın gittikçe düştüğü görülmektedir. 2011 seçimlerinde %12,2 ve 2015 Kasım seçimleri 2011'le kıyaslandığında %12,0 gibi görece düşük oranları gözlemlenmek mümkündür. Diğer dönemler karşısında bu dönemde düşen seçimsel oynaklıklar parti sisteminde kurumsallaşma düzeyinin yükseldiğinin göstergelerinden biridir.

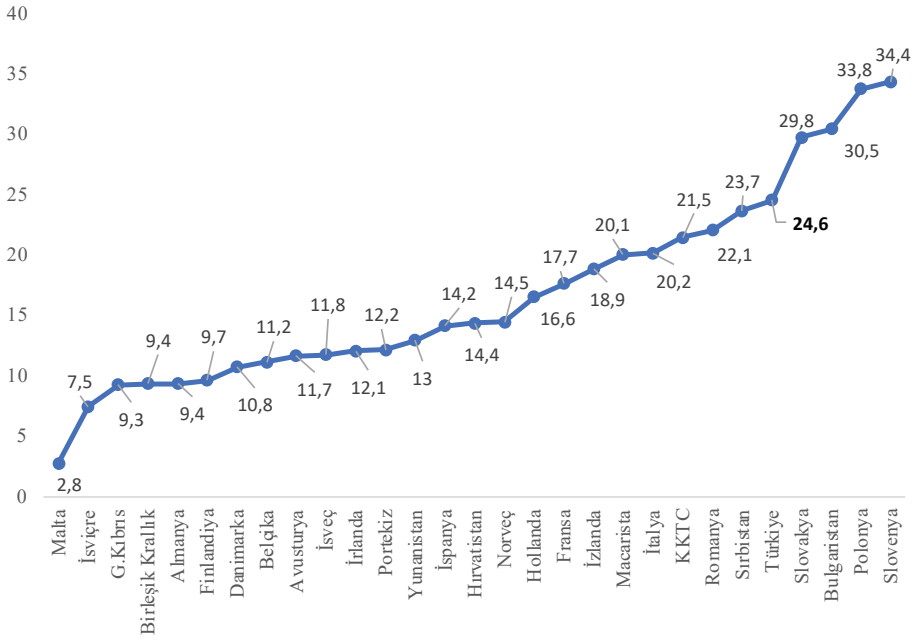
Grafik 1: Seçimsel Oynaklık (1983-2015)

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

1983-2015 yılları arasında gerçekleştirilen seçimlerdeki oynaklığın ortalaması %24,6 (2015 Kasım-2011 örneğini de kabul edersek %23,3) olmuştur. 1983-2002 yılları arasında gerçekleştirilen seçimlerde ortalama oynaklık %31,5 iken 2002-2015 seçimleri yılları arasında ortalama oynaklık %16 (2015 Kasım-2011 örneğiyle beraber %15,2) olmuştur. 2007 seçimlerinde 2002’de eriyen partilerin bir anlamda “tasfiye” süreci tamamlandığından seçimsel oynaklık görece yine yüksek devam etmiştir. Bu seçimlerde halen kimi partiler sistemden çıkarken kimileriye oyunu arttırmaktadır. Bu süreci sistemin kurumsallaşma yoluna girdiğini gösteren bir gelişme olarak okumak mümkündür. Dolayısıyla Türk parti sistemi 2002 sonraki süreçte gösterdiği düşük oynaklıkla kurumsallaşmış parti sistemlerinin sahip olduğu düşük oynaklığa doğru hareket etmiştir.

Türk parti sisteminin son dönem istikrarına rağmen aynı dönemler içerisinde Avrupa’nın çeşitli ülkeleri ile karşılaştırıldığında seçimsel oynaklığı yüksek olan ülkeler arasında yer aldığı görülmektedir (bkz. Grafik 2). En düşük oynaklığa sahip ülkeler arasında daha erken dönemde demokratikleşmesini gerçekleştirmiş, kurumsallaşma düzeyi yüksek Batı Avrupa parti sistemleri bulunmaktadır. İsviçre, Birleşik Krallık, Almanya, Finlandiya ve diğer ülkeler bu kapsamda düşük düzeyde oynaklık göstermektedir. Post-Sovyet veya Doğu Avrupa ülkeleri seçimsel oynaklığın en yüksek gözlemlendiği yerler arasındadır. Bu ülkeler Sovyet rejiminin çöküşüyle birlikte demokratikleşmeye başlamış ve partiler arası rekabetin dinamikleri yerleşmemiş

ülkelerdir. Birch (2003) bu ülkelerdeki oynaklığın yüksekliğini çeşitli sebeplerle açıklamaktadır. Ona göre eski bir parti sistemi olmadığı için politikacılar, parti-seçmen arasındaki bağı sıfırdan kurmaya başlamış ve hem güçlü bir sivil toplumun olmayışı hem de parti seçmen bağının olmaması oynaklığı arttırmıştır. Ayrıca seçim sisteminin yeni oluşu¹⁵ ve sonrasında üzerinde yapılan değişiklikler ve partilerin örgütsel yapılarının henüz oturmamış olması gibi gerekçeleri, oynaklığın yüksek olmasının sebepleri arasında saymaktadır.

Grafik 2: Avrupa Ülkeleri Seçimsel Oynaklık (1980-2017)

Kaynak: Veriler Siaroff'tan (2019) alınarak derlenmiştir. Türkiye verisi ise yazarlar tarafından eklenmiştir.

Türkiye bu yıllardaki ortalama oynaklıklara bakıldığında kurumsallaşma düzeyi düşük Doğu Avrupa ülkeleri arasında yer almaktadır. Bu ülkelerden daha erken demokratikleşme sürecini yaşamasına ve daha uzun demokrasi tecrübesine rağmen parti sisteminin ordu tarafından müdahaleye maruz kalmasıyla beraber 1983 sonrasında yeniden kurulması ve çeşitli yapısal (yasal değişiklikler, parçalanma, kutuplaşma gibi)

15 Komünist dönemde neredeyse her Doğu Avrupa ülkesinde tek turlu çoğunluk seçim sistemi uygulanmaktaydı. Ki bu seçimlerde gerçek bir rekabet olmadığı gibi adaylar da genellikle tek parti/devlet tarafından kontrol edilmekteydi. Rekabet varsa dahi bu, partiler değil, bireyler arasındaydı (Birch, 2003).

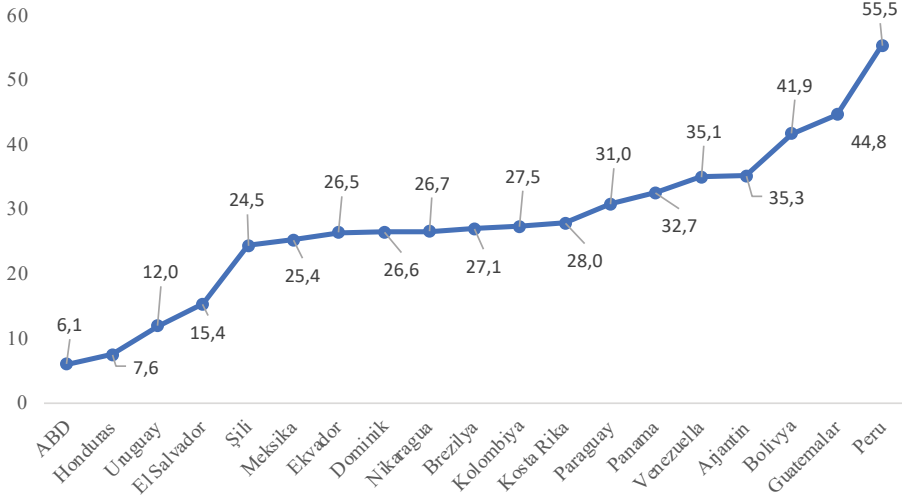
ve aktörsel (partilerin kurumsallaşması, hükümetlerin performansı gibi) faktörlerin bu oynaklığın temel gerekçeleri arasında olduğunu ifade etmek mümkündür.

Batı Avrupa ülkelerininse kurumsallaşma düzeyi yüksek olmasına rağmen Chiramonte ve Emanuele (2017) tarafından da gösterildiği gibi 1990 sonrası süreçte seçimsel oynaklık oranları gittikçe artmaktadır. Örneğin buna göre Avusturya için 1969-1991 arası dönemde toplam oynaklık ortalaması %4,47 iken 1992-2015 yılları arası oynaklık ortalaması %13,43'tür. Ya da İtalya için yine aynı dönemlerde ilk dönem oynaklık ortalaması %7,57 iken ikinci dönemde ortalama %20,54'e yükselmiştir. Avrupa'daki oynaklık özellikle 2010 sonrası süreçte çok daha yüksek seyretmektedir. 2010 sonrası dönemde Avrupa'da İtalya (%36,65), İzlanda (%35,65), İrlanda (%29,60), Yunanistan (%29,23), Fransa (%23,60), Hollanda (%19,73), Almanya (%16,75), İspanya (%16,75) ve Avusturya (%15,7) gibi ülkelerde oynaklık düzeyi oldukça yüksek çıkmaktadır. Dolayısıyla bu son dönemde yaşanan oynaklık artışı bu parti sistemleri için kurumsallaşmanın çözüldüğüne yönelik çalışmaları da beraberinde getirmiştir.¹⁶

Türkiye ise Avrupa'nın aksine 2000 sonrası süreçte oynaklık ortalamasını aşağıya çekerek bu ülkelerden ayrılmaktadır. Yukarıda gösterildiği gibi (bkz. Grafik 1) Türkiye'nin ortalama oynaklığı 2002 sonrasında %16 olmuştur. Bu durum, Türkiye'nin parti sisteminin Avrupa'nın dinamiklerine kısmen benzerken kısmen de kurumsallaşma emareleri göstererek farklılaştığını göstermesi açısından önemlidir. Avrupa siyasetinde ekonomik krizler ve göç gibi meseleleri parti sisteminin oynaklığını arttıran gelişmeler arasında saymak mümkündür.

Seçimsel oynaklığa ilişkin araştırmalarda bu oynaklığın en yüksek olduğu parti sistemleri arasında Latin Amerika ülkeleri gelmektedir (bkz. Grafik 3). Bu ülkeler Honduras, Uruguay ve El Salvador örnekleri dışında Türkiye ortalamasının üzerinde bir oynaklık göstermektedir. Nitekim parti sistemi çalışmalarında Latin Amerika ülkeleri yüksek oynaklık incelemelerinin merkezinde yer almaktadır. Bu ülkelerdeki popülist liderler arasında şekillenen partiler arası mücadele parti sisteminin kurumsallaşamamasının önemli göstergeleri arasında yer almaktadır. Türkiye, Latin Amerika ülkeleri arasında oynaklık düzeyi açısından daha düşük bir ortalama göstermektedir.

16 Bunlardan biri için bkz. (Chiramonte, A. ve Emanuele, V. (Edt.), 2022)

Grafik 3: ABD ve Latin Amerika Ülkeleri Seçimsel Oyunaklılık (1980-2017)

Kaynak: Mainwaring ve Su'dan (2021) alınan verilere dayanılarak derlenmiştir. *Başkanlık seçimleri ve Parlamento seçimlerinin ortalaması alınmıştır. Ayrıca ABD (1972-2018), Kolombiya (1970-2018), Kosta Rika (1953-2018) ve Venezuela (1958-2006) ülkelerine ait veriler 1980 öncesi dönemi de kapsamaktadır.

Bu noktada özel olarak vurgulanması gereken örneklerden birini ABD oluşturmaktadır. Parti sisteminin kurumsallaşmasına yönelik çalışmaların neredeyse hepsinde ilk sırayı alan ABD, çok uzun yıllardır Cumhuriyetçiler ve Demokratlar arasındaki mücadeleden oluşan iki partili sisteme sahiptir. Bu iki partili ABD parti sistemi kurumsallaşmış parti sistemlerinin örnek incelemelerinden biridir. Bu kapsamda ABD'nin 1980-2017 arası süreçte ortalama oyunaklılığının sadece %6,1 olması da bunu doğrulamaktadır.

Türk Parti Sisteminde Seçimsel Oyunaklılığın Alt Tipleri

Sistem Dışı ve Sistem İçi Oyunaklılık

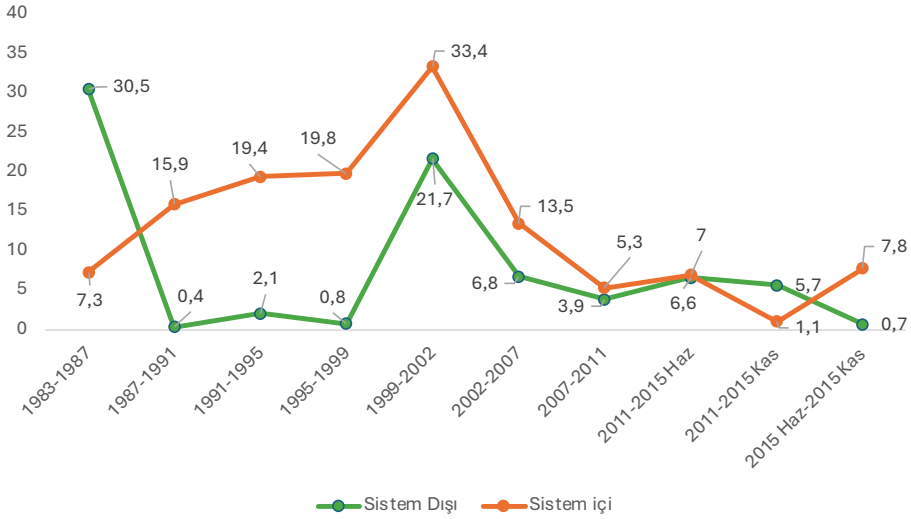
Batılı demokrasilerin parti sistemlerine bakıldığında (her ne kadar son yıllarda bu durum aşılmaya başlasa da) uzun yıllar boyunca, önemli bir devamlılık ve istikrar gösterdiği bilinmektedir. Neredeyse 1920'lerden bu yana aynı partilerin seçimleri ve hükümetleri domine ettiği Avrupa'da yeni partilerin sisteme girmesinin de zor olduğu ve dolayısıyla sistem dışı oyunaklılığın düşük olduğu görülmektedir. Örneğin 1930-2000 yılları arası Avrupa'da 13 ülkede 385 yeni partiyi inceleyen Golder (2003) bunlar

arasında sadece 26 tanesinin %10 oyu geçtiğini göstermiştir. Yine bunlar arasından ise %25 üstü oy oranı olan üç parti, %20-25 arası oy oranı olan iki parti, %15-20 arası oy oranı olan üç parti ve %10-15 arası oy oranı olan 18 parti bulunmaktadır.

1983-2015 yıllarındaki seçimlerde Türk siyaseti sistem dışı oynaklık üzerinden incelendiğinde aslında dikkat çekecek olan nokta Türk parti sisteminde kayda değer bir şekilde sistem dışı oynaklığın olmadığı ve bunun düşük sıklıkta veya nadir görüldüğüdür. Bu anlamda 1987 ve 2002 seçimleri sırasıyla %30,5 ve %21,7'lik oranlarla sistem dışı oynaklığın en yüksek olduğu ve diğerlerinden ciddi bir şekilde farklılaştığı iki seçimdir. Türkiye'de 1987 seçimlerinde görülen toplam oynaklığın büyük kısmı sistem dışından kaynaklanmaktadır. Bu seçimler sistem dışı oynaklığın sistem içi oynaklıktan yüksek olduğu tek seçim olarak da kayda geçmiştir. 1983 sonrası seçimlere girmesine izin verilen üç partiden (diğeri ANAP) ikisi olan Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) ve Halkçı Parti çok geçmeden ortadan kalkmıştır. Bunun beraberinde ilk seçimlere girmesine izin verilmeyen partilerin seçimlere katılmasıyla sistem dışı oynaklık artış göstermiştir. Bu seçimlerde sistem dışı oynaklığın en önemli sebebi MDP'nin 1986 yılında kapanmasıdır. MDP kapandıktan sonra milletvekillerinin bir kısmı ANAP ve DYP arasında dağılmış, bir kısmı da Hür Demokrat Parti'yi kurmuştur (nitekim bu parti de daha sonra ANAP'a katılmıştır). DSP, Doğru Yol Partisi (DYP), RP ve Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) gibi partilerin ve liderlerinin tekrar siyasete dönmesi ve seçimlerdeki başarısı da sistem dışı oynaklığı arttırmıştır.

1987 yılının istisnaiği dışında 2002 seçimleri de sistem dışı oynaklığın yüksek olduğu seçimlerden biridir. Zaten bu seçimler beraberinde yeni bir parti sistemi de getirmiş ve dolayısıyla eski parti sisteminin çöküşünü sağlayarak oynaklığı yükseltmiştir. Bu yüksekliğin temel sebebi de AK Parti'dir. 2001 yılında kurulduktan sonra girdiği ilk seçimlerde %34,3 oy oranına ulaşarak sistem dışı oynaklığın en belirleyici partisi olmuştur. Aynı şekilde Genç Parti de %7,2'lik oy oranıyla bu oynaklığa neden olan partilerden biridir.

1987 yılında eski siyasal aktörler sisteme girdikten sonra sistem dışı oynaklık 2002 seçimlerine kadar çok düşük düzeyde seyretmiştir. Dolayısıyla bu yıllarda sisteme dışardan girmek zor iken seçmenlerin tercihleri sistem içi aktörler arasında değişiklik göstermiştir. Hakeza 2002 seçimlerinde sistemdeki aktörler tekrar değiştikten sonra sistem dışı oynaklık da tasfiye süreci veya konsolidasyon süreciyle birlikte bir miktar .

Grafik 4: Sistem İçi ve Sistem Dışı Seçimsel Oynaklık (1983-2015)

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur. yükselse de sonraki dönemde düşük düzeyde seyretmiştir.

Sistem dışı oynaklığın bu ikinci dönemdeki karakteri eski aktörlerin sistemden çıkmasından kaynaklanmaktadır. 2007 seçimlerinde ANAP, Büyük Birlik Partisi (BBP), Demokratik Halk Partisi (DEHAP) ve Yeni Türkiye Partisi (YTP), 2011 seçimlerinde Demokrat Parti ve Genç Parti gibi partiler ya seçimlere girmeyerek ya da %1'in altına düşerek sistem dışına çıkmıştır. Bu yıllarda aktörler değiştikten sonra sistem uzun süre aynı aktörlerle beraber hareket etmektedir. Bu süreçte sistem dışı oynaklığa sebebiyet veren tek parti 2015 yılındaki seçimlerde %10 barajını aşarak sisteme giren HDP olmuştur. Bu parti daha önceki 2007 ve 2011 seçimlerini bağımsız adaylar üzerinden girerek elde ettiğinden bağımsızlar grubunda değerlendirilmiş ve bu yüzden 2015 yılında ilk defa sisteme girmiş kabul edilmiştir. Buradan hareketle Türk parti sisteminin çöküşünde/değişiminde sistem dışı oynaklığın rolü önemli olurken sonrasındaki süreçte ise sisteme girmenin zor olduğu görölmektedir.

Tablo 1*Sisteme Giren ve Çıkan Partiler (1987-2015)*

Seçim Yılları	Sisteme Giren Partiler	Giren Partilerin Toplam Oy Oranı	Sistemden Çıkan Partiler	Çıkan Partilerin Geçmiş Seçimlerdeki Toplam Oy Oranı
1987	DSP, DYP, MÇP, RP	37,7	MDP	23,3
1991	IDP	(İttifak içi)	-	-
1995	HADEP	4,2	-	-
1999	BBP	1,5	-	-
2002	AK Parti, Genç Parti, YTP	42,7	-	-
2007	-	-	ANAP, BBP, DEHAP, YTP	13,5
2011	-	-	Demokrat Parti, Genç Parti	7,7
2015 Haziran	HDP	13,1	-	-
2015 Kasım	HDP	10,8	Saadet Partisi	2,1

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Türk parti sisteminde görülen oynaklık türü daha çok mevcut aktörler arasındaki dalgalanmalar olarak ya da başka bir ifadeyle sistem içi oynaklık olarak karşımıza çıkmaktadır. 1983-2015 yılları arasında sistem içi oynaklık noktasında da en yüksek oynaklığın görüldüğü yer 2002 seçimleri olmuştur. Bu durum 2002 yılında parti sisteminin hem sistem dışı hem sistem içi ciddi bir oynaklık göstererek yeni bir aşamaya girdiğini tekraren göstermektedir. Hem mevcut aktörler sistem içinde kalmasına rağmen ciddi oranda oy kaybederek oynaklığa sebebiyet verirken hem de yeni aktörler sisteme girerek oynaklığı yükseltmiştir. Bu seçimlerde ANAP'ın oy oranı %13,2'den %5,1'e, DSP'nin oy oranı %22,2'den %1,2'ye, DYP'nin oy oranı

%12'den %9,5'e, MHP'nin oy oranı %18'den %8,4'e ve Saadet Partisi'nin oy oranı Fazilet Partisi'nin 1999 seçimlerinde aldığı %15,4'lük oy oranından %2,5'e düşerken sistem içi oynaklığı oy oranını arttırarak sağlayan gelişme CHP'nin %8,7'den %19,4'e çıkması olmuştur. DEHAP da oy oranını %6,2'ye arttırarak (HADEP ile girdiği 1999 seçimlerinde oy oranı %4,7) az da olsa sistem içi oynaklığı arttırmıştır.

2015 Kasım seçimlerinin 2011 seçimleriyle ele alındığında sistem içi oynaklığının %1,1 ile en düşük seviyede olduğu görülecektir. 2015 Kasım seçimleri bu anlamıyla 2011 seçimleriyle (HDP'nin sisteme girmesi dışında) çok yakın sonuçlar üretmiştir. Nitekim 2015 Kasım ve Haziran seçimleri arasında seçmen tercihlerinin değişimi her iki seçim arasındaki oynaklığı yükseltmiştir. AK Parti'nin Haziran ayında gerçekleştirilen seçimlerde %40,9 olan oy oranı Kasım ayında %49,5 olmuş ve 2011 seçimlerindeki %49,8 çok çok yaklaşmıştır. Benzer şekilde CHP 2011 seçimlerinde %26, 2015 Haziran seçimlerinde %25 ve 2015 Kasım seçimlerinde %25,3 oy oranıyla sistem içi oynaklığa çok az neden olmuştur. Aynı şekilde MHP'nin 2011 seçimlerindeki %13 olan oyu 2015 Haziran seçimlerinde %16,3 ve 1 Kasım seçimlerinde %11,9 olmuştur. 2015 Haziran seçimlerinde AK Parti'nin oy kaybetmesi ve CHP ve MHP'nin oy artışları sistem içi oynaklığın kaynağı olmuştur.

Diğer Oynaklıklar: %1 Altındaki Partiler ve Bağımsızlar

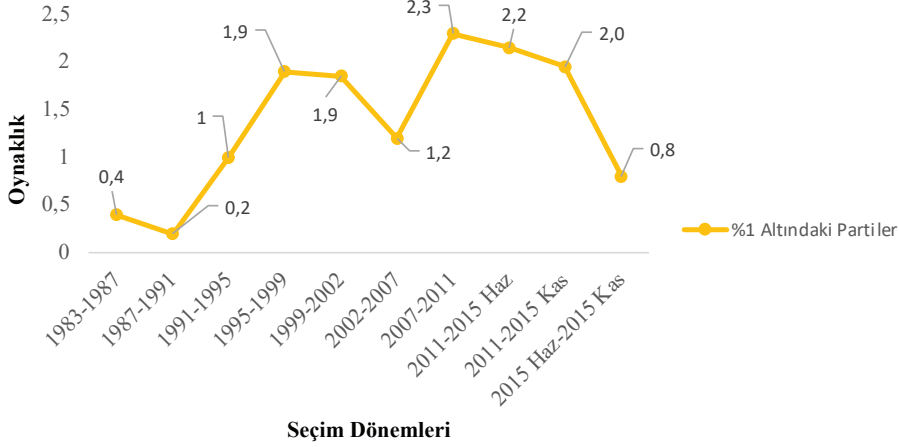
Daha önce de bahsedildiği gibi %1 oy oranı altında kalan partilerin meydana getirdiği oynaklık ve bağımsızların meydana getirdiği oynaklık ayrı bir alt tip olarak ele alınmaktadır. %1 altında oy oranına sahip partilerin ve bağımsızların ortaya çıkardığı oynaklığın kurumsallaşma açısından ne tür sonuçlar ürettiği bu kısımda ele alınacaktır. Özbudun'a göre (1981) küçük partiler ve bağımsızlar düşük düzeyde kurumsallaşmanın önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda Tablo 2'de de görüleceği üzere %1 altında kalan küçük partiler için bunu doğrulamak pek mümkün değildir. Bu dönemde %1 altında kalan partilerin sayısı ve oy oranı da 1999 seçimleriyle birlikte yükselmiştir. Bu partilerin en yüksek oy oranına ulaştığı dönem 1999 seçimleri (%3,4) ve 2011 seçimleri (3,35) olmuştur.

Tablo 2*%1 Altındaki Partilere Dair Bilgiler (1987-2015)*

Seçimler	%1 Altındaki Partilerin Sayısı (Toplam)*	%1 Altındaki Partilerin Oy Sayısı (Toplam)	%1 Altındaki Partilerin Oy Oranı (Toplam)**	
1987	1 (7)	196.272	0,8	0,74
1991	1 (6)	108.369	0,4	0,36
1995	5 (12)	455.284	1,62	1,33
1999	12 (20)	1.059.608	3,4	2,82
2002	7 (18)	928.039	2,94	2,24
2007	8 (14)	783.204	2,23	1,83
2011	11 (15)	1.437.825	3,35	2,72
2015 Haz	15 (20)	761.794	1,65	1,34
2015 Kas	12 (16)	1.153.234	2,41	2,02

Kaynak: 1983-2011 TUIK, 2012; 2015 Haziran ve 2015 Kasım: YSK. *Parantez içi seçimlere katılan toplam parti sayısını ifade etmektedir. **İlk sütun Geçerli Oy/Toplam Oy iken ikinci sütun Toplam Seçmen/Toplam Oy Şeklinde hesaplanmıştır.

Burada önemli olan hususlardan biri tüm dönemlerde seçimlere katılan partilerin çok büyük bir kısmının %1 altında kaldığıdır. Örneğin 1987-2015 arasında kalan seçimlerde toplam yarıŐan parti sayısı 128 olmuştur. Tüm bu partiler %10 barajını 34 defa aŐarken %1 ile %10 arasında 22 defa kalmıştır [Buradaki 22'nin de 17'si 2002 ve öncesi dönemde olurken beŐi 2002 sonrasında olmuştur. Ayrıca 2002 sonrası dönemde %1 üstü oy oranına (genelde %1-2 arası)  defa Saadet Partisi (2007, 2011, 2015 Haziran) tarafından ulaŐılmıŐtır. Diğerleri ise Genç Parti (2007, %3) ve Demokrat Parti (2007, %5,4) Őeklinindedir]. Bu süre zarfında partiler %1 altında ise toplam 72 defa kalmıştır. Yine bunlardan 46 tanesi de 2002 sonrası dönemdedir. Dolayısıyla kurumsallaşmanın yükseldiği dönemlerde %1 altında kalan parti sayısı artarken %1 ile %10 arası oy oranına ulaŐan parti sayısı azalmıŐtır. Kk partilerin bu aralıkta ele alınması halinde oynaklık artışını sağlayacağını ifade etmek mümkündür. Nitekim 2011 ve 2015 Haziran seçimlerinde sadece Saadet Partisi sırasıyla %1,3 ve %2 oy oranına ulaşarak %1 ile %10 arası kategoride yer almaktadır. Saadet Partisi dışında tüm partiler ya meclise girecek çoğunluğa ulaŐmıŐ ya da %1 altında oy oranında kalmıştır. Bu durum bizlere kurumsallaşmanın daha yüksek olduğu dönemlerde partilerin iki kategoride toplandığını göstermektedir. Parlamenteoya giren partiler dışında neredeyse tüm oynaklık %1 altı partilerden oluŐmaktadır. Dolayısıyla kurumsallaşmanın düŐtüėü dönemlerde %1 ile %10 arasındaki partilerin sayısındaki artışın rolü önemli hale gelmektedir.

Grafik 5: %1 Altındaki Partilerde Seçimsel Oynaklık (1983-2015)

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

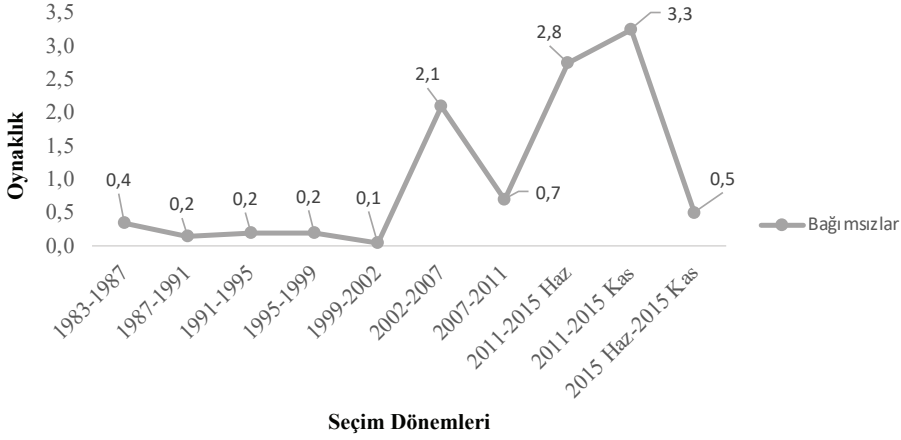
%1 altında kalan partilerin meydana getirdiği oynaklık %1-2 arasında kalarak düşük düzeyde seyretse de bu partilerin toplam seçimsel oynaklık içerisindeki oranları kurumsallaşmanın yükseldiği dönemlerde etkisini daha fazla hissettirmektedir. Böylece kurumsallaşmanın yüksek olduğu dönemlerde %1 altındaki partiler bir yanlısına meydana getirebilmektedir. Örneğin 2007-2011 arası dönemde toplam seçimsel oynaklık %12,2 olurken (bkz. Grafik 1) %1 altındaki partilerin meydana getirdiği oynaklık ise (bkz. Grafik 5) %2,3 ile önemli bir yer tutmaktadır.

Ancak yine de bu partilerin meydana getirdiği oynaklık sistemin temel aktörleri arasındaki kurumsallaşma düzeyinde etkili olmamaktadır. Burada %1 altındaki partilerin oy oranlarında ise süreklilik bulunmamaktadır. Nitekim bu dönemlerde %1 altında kalan çeşitli partiler (Liberal Demokrat Parti, Millet Partisi, BBP, Demokrat Parti vb.) uzun süredir seçimlere girse de seçimden seçime oy oranlarında değişiklikler görülmektedir. Bununla birlikte partilerin liderlerinin de kolay kolay istifa etmediği görülmektedir. Bu partiler genellikle eski siyasetçiler veya medya gücüne sahip isimler tarafından kurularak, seçim sonuçlarından bağımsız bir şekilde var olmaktadır. Bunu açıklayan temel dinamiklerin başında özellikle medya aracılığıyla partilerin kamuoyundaki ağırlıklarının artmasını söylemek mümkündür. Bu sayede partilerin politik ağırlıkları, oy oranlarından fazla olmaktadır. Bu durum partilerin neden %1 barajı altında kalsa da varlıklarını sürdürdüğünü ve liderlerini uzun süre değiştir(e)mediğini göstermesi açısından önemlidir. Türkiye’de partilerin, buna bağlı örgütlü yapıların veya parti başkanlığının belli bir düzeyde saygınlığı bulunmakta ve liderler bu

parti markaları arkasında durarak seçimsel başarısızlıklarına rağmen istifa etmemekte ve tartışmalara dahil olmaktadır. Geleneksel ve yeni medyanın da etkisiyle parti markası altında olmanın parlamentoda olmasa da kamuoyunda temsil ve söz sahibi olma noktasında çeşitli avantajlarını görmek partileşme sürecine katkı sağlamış ve parti sayısında artışa yol açmıştır. Ancak tüm bu artış %1 altında kalan partilerin sistemin kurumsallaşması noktasında ciddi bir farklılık yarattığına veya sistemin kurumsal temellerinin sarsılmasına işaret olacak bir düzeyde olmamıştır. Bu analiz bizlere %1 ile %10 arasında kalan partilerin (Türk siyasetinin yapısal şartları ile birlikte) kurumsallaşma düzeyinin yüksek olduğu dönemlerde oldukça az olduğunu göstermekte ve partilerin barajı aşanlar ve %1 altında kalanlar şeklinde iki gruba ayrıldığını göstermesi açısından önemlidir.

Bağımsız adayların meydana getirdiği oynaklığa 2002 seçimlerine kadar bağımsız aday sayısının azlığından kaynaklı olarak yok denecek düzeydedir. Bağımsızların oy oranı 2007 seçimlerine kadar %1 oranını geçememiştir. En yüksek oransa 2007 ve sonrası süreçte görülmektedir. 2007 seçimleriyle birlikte seçime bağımsız olarak katılarak seçim barajının engellerini aşmaya çalışan HDP geleneği bu oynaklığın temel sebebidir. 2007 seçimlerinde bağımsızların toplam oy oranı %5,2'dir. 2011 seçimlerindeyse toplam oy oranları %6,6 olmuştur. 2015 seçimlerinde HDP'nin parti olarak parlamentoya girmesiyle bağımsız adayların da oy oranı Haziran seçimlerinde %1,1'e ve Kasım seçimlerinde %0,7 ile %1'in altına düşmüştür. Seçim sisteminin getirdiği yüksek barajı aşmak için çeşitli illerde bağımsız adaylarla seçime katılan bu gelenek dolaylı olarak oynaklığın bağımsızlar düzeyinde artışını sağlamıştır. Bunun dışında tüm seçim dönemleri boyunca bağımsız adayların toplam oy oranı %1 civarında seyretmektedir.

Buna rağmen Türk parti sisteminde seçime bağımsız katılan aday sayısı zaman içerisinde sadece HDP geleneğinden dolayı değil, genel olarak da artış göstermektedir. Örneğin bu bağlamda 1999 seçimlerinde 150, 2002 seçimlerinde 190 ve 2007 seçimlerinde toplam 700 bağımsız aday bulunmaktadır. Bu bağımsızlardan 600'ü seçime katılmayan partilerin dışında kendi başına yarışmıştır. Bunlardan üçü (Rize'de Mesut Yılmaz, Tunceli'de Kamer Genç ve Şanlıurfa'da Seyit Eyyüpoğlu) seçilmiştir (Tuncer, 2007).

Grafik 6: 1983-2015 Yılları Arası Seçimsel Oynaklık (Bağımsızlar)

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Bağımsız adayların sayısındaki artış da aslında sistemin kurumsal temellerinin sarsıldığına işaret eden bir gösterge olarak okunmaktadır. Bu noktada bağımsız adaylarca toplanan oylar parti sisteminin toplumsal talepleri veya çıkarları toplayamadığı ve siyasal sisteme aktaramadığı şekilde ele alınmaktadır (Özbudun, 1981). Dolayısıyla siyasal partilerin fikirler demeti oluşturma veya kümeleme fonksiyonun işlemediği düşünülerek parti sisteminin kapasitesi sorgulanmaktadır. Bu perspektiften parti sistemlerinde bağımsız aktörlerin artışı uzun vadede partilerin altını oyarak kurumsallaşma karşısında sistemi zayıflatmaktadır. Ancak 2002 sonrası süreçte bağımsızların sayısında yaşanan artışın bir yandan seçim barajının yüksekliği ile diğer yandansa yüksek düzeyde kurumsallaşmayla doğrudan ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Seçim barajının yüksekliği bu anlamda bağımsız aday sayısını artırmıştır. Özellikle HDP geleneğinin temsilcisi olan aktörler %10 barajını aşamayacaklarını anladıklarında bağımsız adaylar olarak seçimlere katılmıştır. Ancak bu durum 2015 seçimlerinde bu hareketin oy konsolidasyonunu %10 üzerinde sağlamasıyla bir anlamda fiili olarak da kırılmıştır. Yine de Türk parti sisteminin bu dönemde sahip olduğu yüksek seçim barajının parti sisteminin talepleri karşılmasına zarar verdiği ve bu anlamda partilileri örgütlü yapılar dışında arayışlara ittiği ifade edilmelidir. Ayrıca parti sistemindeki yerleşik, örgütlü aktörlerin istikrarı da yeni oyuncuların sisteme girişinde bu partilerin elini güçlendirmektedir. Böylece bu ilişkiler içerisinde kendine yer bulamayan kimseler aktörleşebilmek için bağımsız aday olarak yarışmaktadır. Dolayısıyla bu durum bağımsız aktörlerle kurumsallaşma arasında paralel bir ilişki kurabilmeyi mümkün hale getirmektedir.

Sonuç

Türk parti sisteminin kurumsallaşma düzeyini seçimsel boyutta ele alan bu çalışma 1983-2015 arası dönemde Türk siyasetinde yaşanan dönüşümü çeşitli bulgular çerçevesinde ortaya koymaktadır. Özellikle 2002 sonrası dönemde düşen ortalama oynaklık Türk parti sisteminin kurumsallaşma düzeyinin bu dönemden sonra yükselerek istikrar kazandığının göstergesi olmaktadır. Nitekim Avrupa ülkeleri arasında halen yüksek bir oynaklık düzeyine sahip olursa da bunun büyük bir kısmının 2002 öncesi yıllardan kaynaklandığı da görülmektedir. Bu sebeple de Türk parti sisteminin 1983 ve 2002 yılları arası dönemini 2002 sonrası dönemden ayırmak gerektiği ifade edilmelidir. 2002 sonrası yıllarda düşük oynaklıkla beraber hakim parti etrafında elde edilen istikrar örüntüsü parti sisteminin kurumsallaşma düzeyinin yükselmesini sağlamıştır. Nitekim kurumsallaşma düzeyi yüksek Avrupa ülkeleri ile yapılan karşılaştırmalar da Türkiye'nin 2002 sonrası dönemdeki oynaklık ortalamasının bu ülkelerden farklılaştığını göstermektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin 2002 sonrası dönemde sahip olduğu toplam oynaklığa karşılık (%16) Avrupa'da İtalya (%36,65), Yunanistan (%29,23), Fransa (%23,60), Hollanda (%19,73), Almanya (%16,75) ve İspanya (%16,75) gibi ülkelerin 2010 sonrası dönemdeki oynaklık ortalaması, Türk parti sisteminin kurumsallaşma düzeyinin yüksekliğini net bir biçimde göstermektedir. 1983-2002 arası dönemde yaşanan yüksek seçimsel oynaklık, diğer bir ifadeyle düşük kurumsallaşma ise hükümet formülasyonu açısından zorlu bir siyasal atmosfer yaratmış ve bu yıllar özellikle 1990'larda neredeyse her yıla bir hükümet kurulmasına yol açarak siyasal istikrarsızlık sarmalına girilmesini sağlamıştır.

İki dönem arasındaki farklı kurumsallaşma düzeyine rağmen her iki dönemde de ortak olan noktalardan biri ise sistemdeki oyuncuların değişiminin zor olmasıdır. Bu durum Türk parti sistemindeki oynaklığın niteliği üzerine önemli bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre Türk parti sisteminde kurumsallaşma düzeyine etki eden oynaklık türü sistem içi oynaklık olarak görülmektedir. Oynaklık göstergeleri Türk parti sisteminde aktörlerin değişiminin zor olduğunu göstermektedir. Sistem dışından girmek veya sistem dışına çıkmak zor olduğundan oynaklık genellikle sistem içindeki aktörler arasında yaşanan değişimler üzerinden şekillenmektedir. İncelenen dönemlerde iktidar partisinin performansının oynaklığa büyük oranda etki ettiği görülmektedir.

Türk parti sisteminde sistem dışı oynaklık düşük sıklıkta görülmektedir. Son 30 yılı aşkın dönemde sadece iki seçimde (1987 ve 2002) bu durum net olarak görülmektedir. 1987 seçimlerinde toplam oynaklığın çok büyük bir kısmı sistem dışından kaynaklanırken 2002 seçimlerinde de sistem dışı oynaklık en yüksek ikinci oranına ulaşmıştır. Bu seçimleri bir taraftan da parti sisteminin dinamiklerini kökten

değiştiren seçimler olarak görmek mümkündür. Böylece sistem dışı oynaklık parti sisteminin değişiminde etkili olmaktadır. Bununla beraber iki seçimin de sistem dışı oynaklığının motivasyonu birbirinden farklılaşmaktadır. 1987 yılındaki sistem dışı oynaklığın temel sebebi dışsal/yapısal faktörlerken 2002 seçimleri iç dinamikler veya aktörler arasındaki ilişki ile ilgilidir. Ayrıca 2002 sonrası dönemde %10 barajını aşarak parlamentoya giren partilerin istikrarı ve diğer partilerin genel olarak %1 altında kalması sistemde yeni bir oyuncu olmanın zorluğunu gösteren diğer bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır. %1 altında kalan partilerin oynaklığı kurumsallaşmanın yükseldiği bu dönemde oransal bir artışa sebebiyet verse de bu durumun genel kurumsallaşma düzeyini bozucu bir etkisi bulunmamaktadır. Bu dönemde seçimlere katılan partiler arasında %10'u aşanlar ve %1'in altında kalanlar şeklinde ikili bir ayırım yapmanın neredeyse mümkün olduğu görülmektedir. 2002 sonrası seçimlerde HDP geleneğinin %10 barajını aşamayıp seçimlere bağımsız adaylar ile katılması buradaki ayırımı bozan örneklerden biri olmuştur. Nitekim bu durum da 2015 seçimleriyle ortadan kalkmıştır. Türk parti sisteminin sahip olduğu yüksek seçim barajı bu geleneği bağımsız adaylar etrafında temsil arayışına itmiş ve bağımsızların oynaklığını yükseltmiştir.

Türk parti sisteminde sistem içi oynaklığın belirginliği seçmenlerin hesap verebilirlik mekanizmalarını işlettiğini göstermesi açısından önemlidir. Modern demokrasiler için bu tür mekanizmaların işletilmesinin gerekliliği ve bu tip bir oynaklığın önemi vurgulanmıştı. Ancak Türk parti sisteminin sistem içi oynaklığının 1990'lı yıllar boyunca yüksek seyrederek kurumsallaşma düzeyini düşürmesi vesayet odaklarına alan açarak demokratik alanı daraltırken 2000'li yıllarda yükselen kurumsallaşma demokratikleşme noktasında farklı fırsat pencereleri sunmuştur. Ayrıca sistem içi oynaklığın yüksekliğinin yanında sistem dışı oynaklığın da yüksek olduğu 2002 seçimleri gibi hallerde de eski parti sisteminin çöküşüyle demokratik meşruluğun artması sağlanabilmiştir. Böylece yüksek sistem dışı oynaklık ile demokrasiler arasındaki ilişkiyi yeniden düşünmek gerekebilir. Bu durum tek başına bu tür oynaklıkların demokrasi ile ilişkisini kurmayı da zorlaştırmaktadır. Burada oynaklığın düzeyi ve sürekliliği kurumsallaşma ve demokrasiler açısından farklı sonuçlar üretebilmektedir. Dolayısıyla kurumsallaşma, demokratikleşme, hesap verebilirlik mekanizmalarının işletilmesi ve sistem dışı aktörlerin sisteme girmesi arasında ortaya çıkan bu ilişki parti sistemlerine yönelik çalışmaların yeni sorun alanları olarak karşımıza çıkmakta ve yeni araştırmalara kapı aralamaktadır.

Seçimler demokratik hayat içerisinde önemli bir fonksiyondur ve modern demokrasiler için partilerin bir anlamıyla sahneye çıktığı yerdir. Seçimler doğrudan seçmen davranışlarındaki değişimleri gözlemlemeye olanak sağlar, parlamentolar ve hükümetler gibi diğer alanlardaki partiler arası ilişkileri de etkileyen önemli bir

Çalışma sahasıdır. Nitekim seçimsel oynaklık merkezli çalışmaların literatürdeki ağırlığı da bu durumu doğrular niteliktedir. Uzun yıllardır Pedersen tarafından kullanılan indeks bu oynaklığın hesaplanmasında yeterli görölse de zaman içerisinde bu hesaplamanın oynaklığın çeşitli boyutlarını yakalayamadığı görölmektedir. Özellikle parti sisteminin içinde yer alan ve almayan, diğer bir ifadeyle sistem içi ve sistem dışı aktörlerin meydana getirdiği oynaklık türü birbirinden oldukça farklı sonuçlar üretebilmektedir.

En nihayetinde bu çalışma bütüncül ve sistemsel bir analiz hedefiyle hareket etmektedir. Bu anlamıyla tek tek seçim dönemlerini incelemek isteyen araştırmacılar için de önemli bir başlangıç noktası olarak görölmelidir. Çünkü Türk parti sistemine yönelik dönemsel çalışmalar ve bu dönemlerde ortaya çıkan farklılıklar üzerine daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir. Türk parti sisteminde kırılma anları olarak görülecek seçimler ve bu seçimlerde ortaya çıkan oynaklıkların nitelikleri, nedenleri ve sonuçları üzerine araştırmalar yapılması bu alandaki bilgi birikimini artıracak ve parti sistemlerinin kurumsallaşma düzeylerine yönelik literatürü besleyecektir.

Party System Institutionalization in Türkiye: An Evaluation at the Electoral Level (1983-2015)

Nebi Miş
Fikret Topal*

The concept of party system institutionalization refers to the extent to which competition among political actors follows a stable pattern within a party system. This pattern has been discussed through several analytical dimensions, such as continuity, regularity, familiarity, predictability, routinization, and closure. Within the framework of this study, *stability* is considered the most concrete and observable dimension of party system institutionalization. Furthermore, institutionalization is not a linear or goal-oriented process but rather a fluctuating and continuous variable that evolves through periods.

A wide range of indicators has been developed in the literature to measure the level of institutionalization in party systems. Among these, the electoral arena provides the clearest ground for detecting patterns of stability or instability, as elections are fundamental to other aspects of the system, such as parliamentary representation and government formation. Electoral volatility has emerged as the most widely utilized indicator within this domain. It has the aggregate change in vote shares among parties between two consecutive elections and thus provides a broad measure of the dynamics of party competition. Since the early 2000s, electoral volatility has been extensively employed for cross-national comparisons, as it aggregates the behavior of all relevant political actors within a single metric.

* Corresponding Author

@ Assoc. Dr., Sakarya University, nmis@sakarya.edu.tr
Res. Asst. Dr., Aydın Adnan Menderes University, fikret.topal@adu.edu.tr

id <https://orcid.org/0000-0003-3257-5768>
<https://orcid.org/0000-0001-7579-0017>

DOI: 10.12658/M0792
insan & toplum, 2026, 16(2), 1-36.
insanvetoplum.org

Received: 25.08.2025
Revised: 13.10.2025
Accepted: 21. 10.2025
Online First: 19.01.2026

However, despite its widely use, this measure has been criticized for its inability to reflect the *nature* of volatility. Pedersen's classical index, while offering a concise system-wide indicator, is inherently one-dimensional and conceals the sources and trajectories of electoral change. This limitation has prompted scholars to develop more nuanced approaches that distinguish between types of volatility. Accordingly, two significant forms of volatility have been identified: within-system volatility, which reflects vote shifts among established parties, and extra-system volatility, which captures changes due to new entrants or the exit of existing actors.

The distinction between these two forms raises methodological challenges regarding the identification of who is "inside" or "outside" the system and when such transitions occur. Debates persist over handling mergers, splits, and alliances, or whether every participant in electoral competition should be included. In this study, volatility caused by newly established or splinter parties is treated as extra-system volatility, while that generated by mergers or alliances is categorized as within-system volatility. Parties that were closed for any reason and then reopened were considered successors to each other. Additionally, a 1% vote threshold is applied: parties with fewer than 1% of the national vote are excluded from both within- and extra-system volatility calculations. Those below this threshold are analyzed separately, as are independent candidates. Hence, electoral volatility is operationalized in four sub-dimensions: (1) within-system volatility, (2) extra-system volatility, (3) volatility generated by parties below the 1% threshold, and (4) volatility attributable to independent candidates.

This study examines the Turkish party system between 1983 and 2015, covering the period of parliamentary government from the post-1980 military coup until the last election before the transition toward a presidential system. The empirical findings indicate that the decline in average electoral volatility, particularly after 2002, corresponds with a significant increase in institutionalization and political stability. Although Türkiye exhibits higher volatility than many European democracies, much of this instability is concentrated in the pre-2002 period. Therefore, the evolution of the Turkish party system should be analyzed through a bifurcated temporal lens: 1983–2002 and 2002–2015. In the post-2002 period, a pattern of stability emerged around a dominant-party configuration, signaling the consolidation of the party system. Comparative evidence suggests that while countries, such as Italy, Greece, France, and the Netherlands, have experienced increasing volatility, Türkiye's electoral volatility has declined. Conversely, the 1983–2002 period was characterized by high volatility or low institutionalization, resulting in frequent government changes and political instability, especially throughout the 1990s, when nearly every year witnessed a new government coalition.

Despite the difference in institutionalization levels between the two periods, one constant feature remains: the challenge of new entrants penetrating the Turkish party system. This persistence suggests that within-system volatility has been the dominant form influencing institutionalization, whereas extra-system volatility remains relatively rare. Indeed, extra-system volatility is clearly observable in only two elections, 1987 and 2002—both representing major realignments in the structure of party competition. In contrast, within-system volatility continues to shape the dynamics of competition among enduring parties. Furthermore, after 2002, the endurance of parties surpassing the 10% parliamentary threshold, alongside the marginalization of those below 1%, highlights the structural rigidity of the system. During this era, an almost binary division emerged between parties consistently receiving more than 10% of votes and those remaining below 1%. As the HDP tradition failed to surpass the 10% threshold in elections after 2002, participating in elections with independent candidates has been one of several examples that disrupted this distinction. Indeed, this situation also came to an end with the 2015 elections. As institutionalization deepened, the number of parties receiving between 1% and 10% declined, while those below 1% increased. Although volatility generated by sub-1% parties remained low (typically between 1–2%), its relative weight within total volatility became more visible during periods of higher institutionalization. Nevertheless, this volatility category does not appear to significantly affect the stability of prominent system actors.

In summary, the findings demonstrate that the qualitative nature of volatility, rather than its mere level, is crucial for understanding the institutionalization of the Turkish party system. The predominance of within-system volatility reflects a closed and consolidated structure in which existing actors dominate the competition, while the limited presence of extra-system volatility underscores the system's resistance to new political entrants. Applying the 1% threshold further clarifies the contribution of minor parties and independents, demonstrating that their influence on systemic stability remains marginal.

This research sets out to provide valuable insights with a comprehensive and systemic analysis of the evolution of party system institutionalization in Türkiye between 1983 and 2015. Beyond its empirical findings, it provides a valuable foundation for further research focusing on specific electoral periods and the underlying mechanisms driving volatility. Future studies that examine the critical junctures of Turkish electoral history, the causes and consequences of volatility, and the interaction between institutionalization and democratic stability can contribute to a more refined understanding of how party systems develop and consolidate in comparative perspective.

Kaynakça

- Bardi, L. ve Mair, P. (2008). The parameters of party systems. *Party Politics*, 14(2), 147-166.
- Basedau, M. ve Stroh, A. (2011). Do party systems make democracy work? A comparative test of party-system characteristics and democratization in francophone Africa. G. Erdmann ve M. Kneuer (Eds.), *İçinde Regression of democracy?* (ss. 173-199), Vs Verlag, Netherlands.
- Bernhard, M. ve Karakoç, E. (2011). Moving west or going south? Economic transformation and institutionalization in postcommunist party systems. *Comparative Politics*, 44(1), 1-20.
- Bielasiak, J. (2002). The institutionalization of electoral and party systems in postcommunist states. *Comparative Politics*, 34(2), 189-210.
- Birch, S. (2003). *Electoral systems and political transformation in post-communist Europe*. Palgrave Macmillan.
- Birnir, J. K. (2005). Public venture capital and party institutionalization. *Comparative Political Studies*, 38(8), 915-938.
- Booth, E. ve Robbins, J. (2010). Assessing the impact of campaign finance on party system institutionalization. *Party Politics*, 16(5), 629-650.
- Borbath, E. (2021). Two faces of party system stability: Programmatic change and party replacement. *Party Politics*, 27(5), 996-1008. <https://doi.org/10.1177/1354068820917628>
- Calossi, E. ve Cicchi, L. (2018). The Italian party system's three functional arenas after the 2018 election: The tsunami after the earthquake. *Journal of Modern Italian Studies*, 23(4), 437-459.
- Casal Bértoa, F. (2012). Parties, regime and cleavages: Explaining party system institutionalisation in East Central Europe. *East European Politics*, 28(4), s.452-472.
- Casal Bértoa, F. (2016a). Political parties or party systems? Assessing the 'myth' of institutionalisation and democracy. *West European Politics*, 40(2), 402-429.
- Casal Bértoa, F. (2016b) Party System Institutionalization: A Travelling Concept? Müller-Rommel F, Casal Bértoa F. (Eds.), *İçinde Party Politics and Democracy in Europe: Essays in Honour of Peter Mair* (ss. 117-129). Abingdon; New York: Routledge,.
- Casal Bértoa, F. (2018). The three waves of party system institutionalisation studies: A multi- or uni-dimensional concept? *Political Studies Review*, 16(1), 60-72.
- Casal Bértoa, F. ve Enyedi, Z. (2016). Party system closure and openness: Conceptualization, operationalization and validation. *Party Politics*, Vol 22(3), 265-277.
- Casal Bértoa, F. ve Enyedi, Z. (2020). Party systems: Types, dimensions, and explanations. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*, Oxford University Press.
- Casal Bértoa, F. ve Enyedi, Z. (2021). *Party system closure: Party alliances, government alternatives, and democracy in Europe*. Oxford University Press.
- Castaldo, A. (2014). Party system institutionalization: The cases of Italy and the Federal Republic of Germany. *World Political Science Review*, 10(2), 187-216.
- Chiaromonte, A. ve Emanuele, V. (2017). Party system volatility, regeneration and de-institutionalization in Western Europe (1945-2015). *Party Politics*, 23(4), 376-388.
- Chiramoto, A. ve Emanuele, V. (Edt.) (2022). *The deinstitutionalization of Western European party systems*. Palgrave Macmillan.
- Dassonneville, R. ve Hooghe, M. (2017). Economic indicators and electoral volatility: Economic effects on electoral volatility in Western Europe, 1950-2013. *Comparative European Politics*, 15(6), 919-943.
- Emanuele, V. ve Chiaromonte, A. (2019). Explaining the impact of new parties in the Western European party systems. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 29(4), 490-510. <https://doi.org/10.1080/17457289.2019.1666402>

- Emanuele, V. ve Chiamonte, A. (2020). Going out of the ordinary. The de-institutionalization of the Italian party system in comparative perspective. *Contemporary Italian Politics*, 12(1), 4-22.
- Enyedi, Z. ve Casal Bértoa, F. (2023). Party systems and party system change. Neil Carter, Daniel Keith, Gyda M. Sindre and Sofia Vasilopoulou (Eds.), İçinde *The routledge handbook of political parties*. Routledge.
- Golder, M. (2003). An evolutionary approach to party system stability. *Annual Meeting of the Midwest Political Science Association, Chicago*, 1-36.
- Hellmann, O. (2014). Party system institutionalization without parties: Evidence from Korea. *Journal of East Asian Studies*, 14, 53-84.
- Hicken, A. (2006). Stuck in the mud: Parties and party systems in democratic Southeast Asia. *Taiwan Journal of Democracy*, 2(2), 23-46.
- Hicken, A. ve Kuhonta, E. M. (2011). Shadows from the past: Party system institutionalization in Asia. *Comparative Political Studies*, 44(5), 572-597.
- Hunter, L. Y. ve Robbins, J. W. (2016). Party system stability and conflict initiation. *Cambridge Review of International Affairs*, 29(4), 1344-1374.
- Kim, W., Bernard, M. ve Hicken, A. (2022). Electoral volatility and regime survival in competitive authoritarian regimes. *Working Paper V-Dem Institute*, 1-39.
- Kuenzi, M. ve Lambricht, G. (2001). Party system institutionalization in 30 African countries. *Party Politics*, 7(4), 437-468
- Lago, I. ve Torcal, M. (2020). Electoral coordination and party system institutionalization. *Party Politics*, 26(5), 570-580.
- Lipset, Seymour M. ve Rokkan, Stein (1967). Cleavage structures, party systems, and voter alignments: an introduction. Seymour Martin Lipset ve Stein Rokkan (Edt.), İçinde *Party systems and voter alignments: Cross-national perspectives* (ss. 1-64). The Free Press.
- Lisi, M. (2016). Party system (de-)institutionalization and the economic crisis: Insights from Italian case. *Portuguese Journal of Social Science*, 15(2), 217-236. https://doi.org/10.1386/pjss.15.2.217_1
- Luna, J. P. (2014). Party system institutionalization: Do we need a new concept? *Studies in Comparative International Development*, (49), 403-425
- Madrid, R. (2005). Ethnic cleavages and electoral volatility in Latin America. *Comparative Politics*, 38(1), 1-20.
- Mainwaring, S. (1998). Party systems in the third wave. *Journal of Democracy*, 9(3), 67-81.
- Mainwaring, S. (1999). *Rethinking party systems in the third wave of democratization: The case of Brazil*. Stanford University Press.
- Mainwaring, S. (2006). The crisis of representation in the Andes. *Journal of Democracy*, 17(3), 13-27.
- Mainwaring, S. (2018). Party system institutionalization in contemporary Latin America. Scott Mainwaring (Edt.), İçinde *Party system in Latin America* (ss. 34-70). Cambridge University Press.
- Mainwaring, S. ve Torcal, M. (2006). Party system institutionalization and party system theory after the third wave of democratization. Richard S. Katz ve William Crotty (Edt.), İçinde *Handbook of party politics* (ss. 224-227). SAGE Publications.
- Mainwaring, S. ve Zoco, E. (2007). Political sequences and the stabilization of interparty competition: Electoral volatility in old and new democracies. *Party Politics*, 13(2), 155-178.
- Mainwaring, S. & Scully, T. R. (1995). Introduction: Party systems in Latin America. Scott Mainwaring ve Timothy Scully (Eds.), İçinde *Building democratic institutions: Party systems in Latin America* (ss. 1-34). Stanford University Press.
- Mainwaring, S., Bizzarro, F. ve Petrova, A. (2018). Party system institutionalization, decay, and collapse. Scott Mainwaring (Edt.), İçinde *Party system in Latin America* (ss. 17-33). Cambridge University Press.

- Mainwaring, S., Gervasoni, C. & España-Najera, A. (2017). Extra- and within-system electoral volatility. *Party Politics*, 23(6), 623–635. <https://doi.org/10.1177/1354068815625229>
- Mainwaring, S. ve Su, Y.P. (2021). Electoral volatility in Latin America, 1932–2018. *St Comp Int Dev*, 56, 271–296. <https://doi.org/10.1007/s12116-021-09340-x>
- Mair, P. (1997). *Party system change: Approaches and interpretations*. Oxford University Press.
- Mair, P. (2002). Comparing Party Systems. Lawrence LeDuc, Richard G. Niemi, and Pippa Norris (Eds.), *İçinde Comparing democracies 2: New challenges in the study of elections and voting* (ss. 88-107). SAGE Publications.
- Mair, P. (2006). Party system change, Richard Katz and William Crotty (Eds.), *İçinde Handbook of Party Politics* (ss. 63-73). Sage Publications.
- Öney, B. ve Selck, T. J. (2018). Exploring the level of party system institutionalization and party system type in Turkey: A convergence with established or new democracies? *Turkish Studies*, 18(2), 209-228. <https://doi.org/10.1080/14683849.2016.1266446>
- Özbudun, E. (1981). The Turkish party system: Institutionalization, polarization, and fragmentation. *Middle Eastern Studies*, 17(2), 228-240.
- Pedersen, M. N. (1979). The dynamics of European party systems: Changing patterns of electoral volatility. *European Journal of Political Research*, 7(1), 1-26.
- Powell, E. N. ve Tucker, J. A. (2013). Revisiting electoral volatility in post-communist countries: New data, new results and new approaches. *British Journal of Political Science*, 44(1), 123-147.
- Ridge, H. M. (2022). Party system institutionalization, partisan affect, and satisfaction with democracy. *Party Politics*, 28(6), 1-11.
- Robbins, J. W. (2010). Party system institutionalization and government spending. *Comparative Politics*, 42(2), 229-248.
- Rodriguez, R. P. ve Rosenblatt, F. (2020). Stability and incorporation: Toward a new concept of party system institutionalization. *Party Politics*, 26(2), 249-260. <https://doi.org/10.1177/1354068818777895>
- Siaroff, A. (2019). *Comparative European party systems: An analysis of parliamentary elections since 1945*. Routledge.
- Sikk, A. (2005). How unstable? Volatility and the genuinely new parties in Eastern Europe. *European Journal of Political Research*, 44, 391-412.
- Tavits, M. (2008). On the linkage between electoral volatility and party system instability in Central and Eastern Europe. *European Journal of Political Research*, 47, 537–555. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2008.00782.x>
- Thames, F. C. ve Robbins, J. W. (2007). Party system institutionalization and the level of democracy. *Paper presented at the annual meeting of the American political science association*, August 29-September 1, 2007, Chicago, IL.
- Toka, G. (1997). Political parties and democratic consolidation in East Central Europe. *Studies in Public Policy*, 279, 1-69.
- TÜİK (2012). *Milletvekili genel seçimleri 1923-2011*. Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Tuncer, E. (2007). 22 temmuz seçimleri: Genel bir değerlendirme. *Toplum ve Demokrasi*, 1(1), 135146.
- Wollinetz, S. B. (2006). Party system institutionalization: Bringing the system back in. *Canadian Political Science Association*, 29 Mayıs-1 Haziran, Saskatoon.
- Yardımcı-Geyikçi, Ş. (2018). Party system institutionalisation and democratic consolidation: The case of Turkey. Sabri Sayarı, Pelin Musil, Özhan Demirkol (Eds.), *İçinde Party politics in Turkey: A comparative perspective* (ss. 216-238). Routledge.
- YSK. Seçim Arşivi. <https://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genel-secim-arsivi/2644> Erişim Tarihi: 10/08/2023